

A-16395

ADMIRAL NAHHIMOV

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“

ADMIRAL NAHHIMOV

Kindralmajor S. NAIDA

ADMIRAL NAHHIMOV

RK

POLIITILINE KIRJANDUS
TALLINN 1947

12692
A-16395

NAHHIMОВИ ÕPIAASTAD. TEENISTUS LAZAREVI JUHATUSE ALL.

Pavel Stepanovitš Nahhimov sündis 23. juunil 1802 Smolenski kubermangus Vjazma maakonnas Gorodoki külas kehva mõisniku pojana. Oma kasvatuse sai Pavel Nahhimov, nagu tema neli vendagi, Merekorpuses.

Korpusesse astus Nahhimov 1815. aastal. Ta õppis seal hoolsalt ja hästi, nii et ta juba kolme aasta pärast, 1818. aasta jaanuaris, ülendati allohvitseriks; sama aasta veebruaris aga lõpetas ta korpuse kui üks parimaid ja ülendati mitšmaniks.

Merekorpus oli tol ajal omapärane õppeasutus. Seal oli vähem tunda araktšejevlikku korda ja mõttetu drilli süsteemi, mis maaväest oli kandunud ka mereväkke. Korpuses töötas terve rida andekaid õpetajaid ja kasvatajaid, kes oskasid Nahhimovis tema suurepärased anded välja kujundada ja anda talle ühtlasi väga hea üldise kui ka mereväelise erihariduse. Korrapärane eluviis korpuses ja range nõudlikkus õppuses sisendasid Nahhimovisse väsimatu töötahte ja püüdluse oma teadmisi alati täiendada.

Juba Merekorpuse kasvandikuna viibis Nahhimov õppesõidul prikklaeval¹ «Simeon ja Anna», õpiaja lõpupoole aga, 1817. aastal, prikklaeval «Phoenix». Sel laeval saadeti õppesõidule kõige eesrindlikumaid kasvandikke, kes olid edukad õppimises ja eeskujulikud distsipliinis. Samuti määrati kasvatajaist õppesõidule vaid eesrindlikke, haritud ja vilunud meremehi, nagu leitnant Miljukov, Trafalgari lahingust osavõtja, ja leitnant Širvinski-Šahmatov, kes oma väljapaistvate kirjanduslike töödega oli tõusnud Vene akadeemia liikmeks. Nende teadmised ja kogemused merenduses ning kõrge kultuursus avaldasid sügavat mõju Nahhimovi edaspidisele elule ja tegevusele. Õppimise ergutusena kasutati prikklaeva «Phoenix» õigust sisse sõita välismaa sadamaisse. Küllastades Taani ja Rootsi sadamaid tutvus Nahhimov üksikasjaliselt nende maade laevastikuga ja õppis merendust põhjalikumalt tundma.

Pärast korpuse lõpetamist jäeti Nahhimov algul teenistusse Balti laevastikku. Hiljem, 1821. aastal, saadeti ta Arhangelsskisse teenistusse ühele ehituselolevale laevale, kuid kutsuti varsti tagasi Peterburi, kus määrati 36 suurtükiga fregatile² «Kreisser» («Ristleja»), mis valmistus ärasõiduks ümbermaailmareisile.

Fregati «Kreisser» komandöriks oli teise järgu kapten M. P. Lazarev, pärasine admiral ja Musta mere

¹ prikklaev — kahemastiline purjekas, mis on määratud valve- ning luureteenistuseks ja kaubalaevade konvoeerimiseks.

² fregatt — kolmemastiline sõjalaev, mis oli määratud luure-, ekspress- ja konvoiteenistuseks. Aurulaevastikus loovutas koha ristlejaile.

laevastiku ümberkujundaja. Noorele ja andekale Nahhimovile oli see määramine väga teretulnud.

Viibides kolm aastat ümbermaailmasõidul laiendas Nahhimov oma teadmisi ja omandas suure praktilise vilumuse. Kirglikult mereväeteenistusse kiindunud ja oma meresõiduuskust täiendada ihkava Nahhimovi ja tema õpetaja M. P. Lazarevi vahel tekkis selle aja jooksul tihe eluaegne sõprus. See sõprus etendas hiljem suurt osa Nahhimovi kui suure vene laevastikujuhi, Sinope merelahingu võitja ja Sevastopoli kangelase kujunemises.

Tulnud ümbermaailmasõidult tagasi leitnandina, määrati Nahhimov pärast neljakuulist puhkust (aastal 1825) uuesti Lazarevi juurde ehituselolevale 74 suurtükiga laevale «Aasov».

Hoolsalt «Aasovi» ehitamisel töötades omandas energiline ja andekas Nahhimov põhjalikud teadmised laevaehituse ja relvastuse alal, samuti ka laeva lahingulise organisatsiooni loomises. Need teadmised tulid Nahhimovile hiljem kasuks, kui ta ehitas laeva «Silistria», kui ka siis, kui ta oli Musta mere laevastiku eskaadri komandöriks.

1827. aasta mais sai «Aasov» lipulaevaks³ eskaadris, mis saadeti Balti merest Vahemerre selleks, et osa võtta Vene, Inglise ja Prantsuse laevastiku ühisest lahingutegevusest Türgi laevastiku vastu.⁴ Vene

³ lipulaev — laev, millel asub ja hoiab oma lippu laevastiku eskaadri või mõne muu laevastiku-üksuse komandör (flagman).

⁴ 1827. a. astusid Inglismaa, Prantsusmaa ja Venemaa ühiselt välja Türgi vastu Balkani poolsaarel ülestõusnud kreeka rahva kaitseks.

eskaadri komandöriks oli kontradmiraal Heyden, staabiülemaks ja ühtlasi lipulaeva «Aasov» komandöriks oli aga Lazarev.

See sõjaretk ja hiljem Vene laevastiku kuulsusrikas lahingutegevus Navarino merelahingus 8. oktoobril 1827 olid Nahhimovile tõsiseks kooliks. Teatavasti paistis liitlaste ühendatud eskaadrite kõigi laevade hulgas kõige rohkem välja «Aasov».

Võit Navarino juures tegi kuulsaks Lazarevi ja kogu «Aasovi» ohvitser- ning meeskonna.

Lahingus osutatud vahvuse eest autasustati «Aasovi» ohvitseri ja madruseid, laevale enesele aga anti Georgi lipp. Vapruse ja tubliduse eest Navarino lahingus ülendati Nahhimov kaptenleitnandiks ja ta sai autasuks 4. järgu Georgi ordeni ning kolm välismaa lahinguordenit.

Juba siis paistis Nahhimov silma oma haruldase sõjalise talendi, vahvuse, merenduse põhjaliku tundmise ja Lazarevi juhatusel omandatud suure praktilise vilumuse poolest.

Staabiohvitseri (kaptenleitnandi) auastmesse ülendamine andis Nahhimovile õiguse saada väiksema laeva (prikklaeva või korveti⁵) komandöriks. Lazarev, kes teadis, et Nahhimov on igati tubli meremees ja tahab saada laeva komandöriks, saavutas peagi selle, mida Nahhimov igatses. 1828. aastal määrati Nahhimov türklastelt sõjasaagiks saadud ja võidu auks «Navariniks» nimetatud korveti komandöriks.

⁵ korvett — kolmemastiline purjekas, relvastatud kuni 30 suurtükiga. Korvette tarvitati peamiselt luureteenistuseks, vahel ka ristlemise operatsioonidel.

Korveti «Navarin» komandörina sõitis Nahhimov kuni 1830. aastani Vahemerel, tuli seejärel Kroonlinna ja määrati oma laevaga jälle M. P. Lazarevi salka. Varsti autasustati Nahhimovit uue ordeniga. Korvett «Navarin» oli heas kuulsuses oma ohvitseride ja madruste oivalise lahingulise väljaõppe, hea distsipliini, meeste eeskujuliku käitumise ja tolle aja kohta haruldase sõpruse poolest kogu meeskonnas. Kõigile ja kõiges oli eeskujuks Nahhimov ise.

1832. a. määrati Nahhimov ehituseloleva fregati «Pallada» komandöriks. Lühikese ajaga oskas ta selle laeva teha eeskujulikemaks kogu Balti laevastikus. Nahhimovi kui andeka ohvitseri nimi sai populaarseks, ja see populaarsus suurenes veelgi eriti pärast seda, kui Nahhimov oli oma erakordselt mehise teoga vältinud kogu eskaadri hukkumise. See juhtus 1833. aasta augustis. Eskaader, mille koosseisu kuulus ka fregatt «Pallada», oli sõidus õpetlase ja maadeuuriija admiral F. F. Bellingshauseni juhtimisel. Ilm oli haruldaselt tormine ja sünge. «Pallada» liikus ühe kiilveekoloni⁶ rivis. Sellise ilmaga oli äärmiselt raske kindlaks teha eskaadri asukohta, sest polnud näha ei taevatähti ega tuletorne. Korraga vilksatas hetkeks üks tuletorn. Selle hetke kasutasidki Nahhimov ja tema ohvitserid tuletorni peilimiseks⁷. Teistel laevadel aga ei jõudnud keegi seda teha. Seejärel Nahhimovi poolt tehtud arvestused näitasid, et eskaader on kursist

⁶ kiilveekolonn — selline lahingu- või laevade liikumise kord, kus laevad liiguvad üksteise järel.

⁷ peilima — laevalt kompassi järgi mingi eseme suunda määrama.

kõrvale kaldunud ja liigub karidele. Keskööl kontrol-
lis Nahhimov uuesti oma arvestusi ja olles veekord-
selt veendunud oma järelduste õigsuses laeva ähvar-
davast ohust, riskis ta oma auastme kohta julge-
teoga. Ta otsustas anda eskaadrikomandörile sig-
naali, et laevastik liigub ohtlikus suunas.

«Polnud kerge sellist otsust teha: eskaadrit juhtis
merel hallistunud ja sõiduga Lõunanabale kuulsaks
saanud, väarikamaid admirale — tõsise iseloomuga
ja enese vastu range mees, kes nõudis oma käskude
täpset täitmist. Lõpuks võis ju ka «Pallada» arvestus
ekslik olla. Et anda neil tingimusil signaal, mis sisu-
liselt vihjas admiralile, et ta juhik eskaadrit valesti,
selleks oli tarvis palju vaprust.»⁸

Kuid just sellist vaprust oli Nahhimovil. Ta heiskas
signaali «eskaader läheneb ohule» ja lahkus oma
laevaga kolonni rivist. Signaali märgati. Admiral
hakkas kurssi kontrollima. Ent kuni ta seda tegi ja
andis siis eskaadriale käsu kurssi muuta, sattus laev
«Arsis» juba karidele ja hakkas andma hädasignaale.

Nahhimovi julgus ja leidlikkus vältisid kogu
eskaadri hukkumise.

1834. a. jaanuaris viidi Nahhimov Lazarevi palvel
üle Musta mere laevastikku. Lazarev oli tol ajal
Musta mere laevastiku staabiülemaks.

Musta mere laevastikus määrati Nahhimov ehitu-
seloleva laeva «Silistria» komandöriks. Koos määra-
misega ülendati ta 2. järgu kapteniiks. Nahhimovi
otselel juhtimisel ehitatud laev «Silistria» oli ilusa-
maid ja tugevamaid laevu Musta mere laevastikus.

⁸ «Morskoi Sbornik» 1902, nr. 5. Mitteametlik osa, lk. 25.

«Silistria» meeskond oli sõna tõelises mõttes Nahhimovi enese kasvatatud. Kuid pingerikas ja kauane puhkusetu töö kurnas peagi Nahhimovi tervise. 1838. aasta algul vabastati ta, tollal juba esimese järgu kaptenina, Lazarevi ja hiljem ka mereväe peastaabi ülema vürst Menšikovi eestkostmisel teenistusest ja saadeti riigi kulul Saksamaale tervistusveele. Saksa maal viibis Nahhimov 1839. a. augustini, ja tuli siis ravikuuri lõpetamata kodumaale tagasi.

Aastast 1840 kuni 1845 oli Nahhimov jälle «Silistria» komandöriks. Tema laeval valitses eeskujulik puhtus ja kord. Temast peeti väga lugu ja tema moraalne mõju alluvaisse ja kaasteenijaisse oli väga suur.

«Kiidusõna tema suust peeti ihaldatavaks autasuks, mida igaüks püüdis pälvida. Nii suur oli selle mehe kõlbeline mõju.

Tal oli eriline anne meremehe kutset armsaks teha, sisendades oma alluvaisse energiat ja kiindumust teenistusse nii oma isikliku eeskujuga kui ka oma alati selgelt tähelepaneliku hoolikusega. Nahhimov armastas jutustada sellest, kuidas tehti üht või teist «Kreisseril» ja «Aasovil», mida ütles ja kuidas arvas ühel või teisel juhul Mihhail Petrovitš Lazarev. Loomult tagasihoidlik ja oma õpetajasse sügava lugupidamisega suhtudes ei pannud Nahhimov seejuures nagu täheleegi, et «Navarin», «Pallada» ja «Silistria» olid täiesti uued autoriteedid ja matkimist väärivad. Nahhimovi südamlikkus ja külalislahkus olid üldiselt tuntud ja neist omadusist kõnelesid juba tema avameelsed õilsad näojooned. Tema hool oma lähemate alluvate ohvitseride ja madruste eest... oli piiritu... Nad

võisid pöörduda tema kui oma lihase isa poole... On arusaadav, et see aus, õilis ja omakasupüüdmatu inimene, see hea, suuremeelne ja kuldne süda, see siiras ja sügav armastus oma töö vastu võitis peagi kaasteenijate poolehoiu, kes olid valmis koos temaga läbi minema tulest ja veest. Kogu Musta mere laevastikus polnud ühtki madrust, kes ei oleks tundnud «Silistria» kaptenit Pavel Stepanovitš Nahhimovit, kui mitte isiklikult, siis vähemasti kuulduse järgi, ja polnud ka kedagi, kes ei oleks teda armastanud, kuigi temaga isiklikult kokku puutumata. Nende muresid mõista ja nendega vestelda ei osanud keegi nii nagu tema, ja seepärast olid nad temale pimesi ustavad.»⁹

1845. aasta septembris ülendati Nahhimov kontr-admiraliks ja määrati ühtlasi 4. laevastikudivisjoni 1. brigaadi komandöriks. Selles ametis teenis ta kuus aastat. Suurema osa oma teenistuse ajast 1. brigaadi komandörina viibis Nahhimov oma laevadega ristlemisel¹⁰ Kaukaasia ranniku läheduses.

Krimmi sõja alguks, s. o. 1853. aastaks, oli Nahhimovi teenistuskirjas märgitud 39 aastat teenistust sõjalaevastikus, millisest ajast 203 kuud, s. o. 17 aastat langes mereretkedele.

1853. a. kujunes rahvusvaheline olukord selliseks, et oli täiesti ilmne, et Inglis- ja Prantsusmaa poolt

⁹ «Morskoi Sbornik» 1868, nr. 3, kriitika ja bibliograafia osa, lk. 6 ja 7.

¹⁰ ristlemine — ranniku valve, eritüüpi sõjalaevade operatsioonid, mis on suunatud vaenlase merekaubanduse vastu, samuti ka erapooletute riikide kaubalaevade vastu, kes veavad sõjalist konterbanti.

toetatud Türgi alustab sõda Venemaa vastu. Türgi sõjaväed koondusid Vene piiri läheduses asetsevaisse Karsi ja Ardagani linna. Seoses sellega oli tarvis tugevdada Vene-Türgi piiri Kaukaasias.

1853. a. septembris transporditi vägesid Sevastopolist Kaukaasia rannikule (Anakriasse). Selle operatsiooni läbiviimine tehti ülesandeks Nahhimovile. Tema lipu all sooritabki Musta mere laevastik selle ülesõidu ja saadab maale terve diviisi. Arvestades, et inimeste, suurtükkide, laskemoona ja hobuste peale ning mahalaadimine toimus tol ajal kõige algelisemal viisil (enamasti paatide abil) ja samuti ka seda, et kõik see toimus tugevate sügistormide ajal, siis ilmnevad selle operatsiooni heas läbiviimises Nahhimovi tõesti suured teened.

Ülesõit Sevastopolist Anakriasse sooritati 7 päeva. Veeti üle 16 pataljoni jalaväge (16 393 meest), 2 kergepatareid ja 824 hobust koos vajaliku vooriga.

See Nahhimovi hästi organiseeritud ja läbiviidud operatsioon leidis üldist tunnustust nii maa- kui mereväelaste poolt. Operatsiooni hiilgava läbiviimise eest autasustati Nahhimovit Vladimiri 2. järgu ordeniga, talle avaldati erilist valitsuse tänu ja ta ülendati viitseadmiraliks.

Nii sai Nahhimov Krimmi sõja eelpäevil laevastikus üldiselt tuntuks ja kuulsaks kui tubli meremees ja laevastikujuht.

II

LAHING SINOPE JUURES

1853. aasta oktoobris, varsti pärast vägede transpordi operatsiooni läbiviimist, määrati P. S. Nahhimov Musta mere laevastiku ühe eskaadri komandöriks. Venemaa oli siis juba Türgiga tegelikult sõjalal.

14. septembril 1853. a. teatas Türgi diplomaatiliste suhete katkestamisest Venemaaga. Türgi poolel astusid välja Inglis- ja Prantsusmaa. Sõja põhjuseks oli Euroopa riikide poliitiliste ja majanduslike huvide kokkupõrkamine Lähis-Idas. Türklaste esimesed sõjalised operatsioonid algasid 11. oktoobril kallaletungiga Doonau flotilli laevadele Galatsi piirkonnas, 15. oktoobri ööl vastu 16. oktoobrit aga ründasid türklased Püha Nikolai posti Kaukaasia rannikujoonel.

Venemaa poolt Türgile sõjakuulutamise manifest kirjutati alla 20. oktoobril 1853. a.

Nahhimovi käskkiri 10. oktoobrist 1853 nõudis hoolikat ettevalmistumist lahingu juhuks ja andis praktilisi juhendeid, kuidas seda teha, kuidas teenistust pidada ja kuidas vaenlast lahingus vastu võtta.

11. oktoobri hommikul sõitis Nahhimovi eskaader Sevastopolist merele ristlemisteenistust pidama ja Türgi laevastikku otsima. Võideldes halva ilma, tugeva tuule, udu, tormide ja maruiilingutega, mis kõik on oktoobris-novembris Mustal merel harilikuks nähtuseks, viibis eskaader poolteist kuud merel, otsides vaenlase laevastikku ja valvates ühtlasi Vene rannikut.

26. oktoobril tõi aurik «Hersones» Nahhimovile Musta mere laevastiku staabiülemalt viitseadmiral Kornilovilt kirja, milles Kornilov teatas, et ta oli luuresõidul Türgi ranniku läheduses avastanud merel vaenlase laevastiku; seoses sellega palus Kornilov Nahhimovit ära lõigata vaenlase taganemise tee Bosporusse ja võimaluse korral blokeerida teda Türgi ranniku ääres.

Venemaa poolt Türgile sõjakuulutamise manifesti sai Nahhimov merel olles 1. novembril. Manifesti tõi talle Sevastopolist kätte aurik «Bessaraabia».

Saanud manifesti, teatas Nahhimov otsekohe sellest eskaadrile signaaliga: «Sõda on kuulutatud, pidada palveteenistus ja õnnitleda meeskonda.» Meeskonnad, kes olid juba varakult eelolevateks lahinguteks ette valmistatud, võtsid Nahhimovi teate vastu müriseva hurraa-hüüdega.

3. novembril tegi Nahhimov oma eskaadri laevadele teatavaks sõjakuulutamise manifesti teksti ja avaldas oma käsikirja, milles ta teatas järgmist: «Türgi laevastik on sõitnud merele sihiga hõivata meile kuuluv sadam Suhum-Kale (Sevastopolist on kindral-adjutant Kornilov 6 laevaga seda laevastikku otsima saadetud). Oma kavatsust ei saa vaenlane

täide viia teisiti, kui meist möödudes või meiega võitlusse astudes; esimesel juhul panen ma oma lootuse härrade komandöride ja ohvitseride hoolsale valvusele, teisel juhul aga, olles kindel oma komandöridele, ohvitseridele ja meeskondadele, lootan ma jumala abiga lahingu auga vastu võtta ja takistada vaenlast oma jultunud kavatsust teostamast.»

Käskkirja lõpul kirjutab Nahhimov: «Andmata esialgu üksikasjalisi instruktsioone, väljendan vaid oma mõtet, et minu arvates on meresõjas kõige paremaks taktikaks lähedus vaenlasele ja üksteise vastastikune abistamine.»

Samal päeval andis Nahhimov veel ühe käskkirja, mis, täiendades eelmist, avaldas äärmise selgusega Nahhimovi taktikalisi vaateid ja andis laevade komandöridele instruktsioone eelolevaks lahinguks.

«Saanud käsu alata sõjategevust Türgi sõjalaevade vastu,» kirjutab Nahhimov, «pean tarvilikuks ette teadustada minule usaldatud eskaadri laevade komandöridele, et juhul, kui me kohtame vaenlast ka meist tugevamate jõududega, ma ründan teda veendununa selles, et igaüks meist täidab oma kohuse. Ühtlasi aga soovitan komandöridele jälitada vaenlast läheda maa pealt, rünnates pärast esimesi sihtimislaske, kui vaenlane ja meie oleme mattunud suitsu, tulistada horisontaalselt; milleks on tarvis, et suurtükikiiludel oleksid kraadid, mille abil saadaks ka laeva kalde korral seada suurtükke sellesse asendisse.»

Edasi järgnesid üksikasjalised instruktsioonid ja juhendid, kuidas suurtükke ja meeskondi lahinguks ette valmistada, kuidas lahingus manööverdada, kuidas vaatlust korraldada jms.

4. novembril kaaperdas Nahhimovi poolt Türgi ranniku lähedusse luurele saadetud aurik «Bessarabia» türklaste kaubaauriku «Mediavi Tediavet» ja tõi ta eskaadri juurde¹¹. Selle auriku meeskonna ülekuulamisel sai Nahhimov teada, et Sinopes seisab kaks Türgi fregatti, üks korvett ja üks transpordilaev.

Seega leidis Kornilovi teade 26. oktoobrist Türgi laevastiku viibimise kohta Musta mere vetes kinnitust. Alates 28. oktoobrist ristles ka Kornilov merel vaenlase laevastiku otsinguil. 5. novembril kroonis neid otsinguid edu. Kornilov kohtas ja kaaperdas pärast lühikest võitlust Türgi (Egiptuse) sõjaauriku «Pervaz Bahri», mis tuli Sinopest. Saanud sõjavangide ülekuulamisel teada, et Sinopes viibib osa Türgi laevastikust, andis Kornilov kontradmiral Novosilskile käsu minna oma eskaadriga ikka veel merel viibiva Nahhimovi käsutusse. 7. novembril kohtas Nahhimov Novosilskit merel ja võttis tema eskaadrist tugevama ehitusega ja tugevate suurtükkidega laevad «Rostislav», «Svjatoslav» ja prikklaeva «Aenease», andes Novosilskile vastu nõrgemad, nagu «Jehudiel» ja prikklaev «Jason».

Pärast laevade vahetamist läks Novosilski oma eskaadriga Sevastopoolisse, Nahhimov aga siirdus Sinope poole, et kindlaks teha, kas on võimalik blokeerida Sinopes viibivat Türgi laevastiku osa. Teel Sinopesse tuli Nahhimovi eskaadril 8. novembril läbi teha maruline torm, millest mõned laevad said vigas-

¹¹ See aurik viidi hiljem Sevastopoolisse ja talle anti uueks nimeks «Turok» («Türklane»).

tada. Kõige rohkem kannatada said laevad «Svjatoslav» ja «Hrabrõi» («Vahva») ning fregatt «Kovarna». Need laevad ühes türklastelt äravõetud aurikuga saatis Nahhimov 10. novembril Sevastopoli lisse remonti; ühes nendega saatis ta ka raporti, et sõjavangidelt saadud teate järgi viibib osa Türgi laevastikust Sinopes. Pärast remonti pidid laevad kohe eskaadri koosseisu tagasi tulema.

11. novembril lähenes Nahhimov 2 miili kauguseni Sinope lahele. Teated Türgi eskaadri viibimisest Sinopes osutusid õigeks.

Nahhimov tegi ka kindlaks, et türklastel oli ilmne jõudude ülekaal. Nahhimovil oli siis kõigest kolm laeva — «Imperatritsa Maria», «Tšesma», «Rostislav» ja prikklaev «Aeneas». Olles kindel selles, et türklased jäävad tormise ilma tõttu lahte rannapatareide kaitse alla ega riski järelikult sellise ilmaga astuda Vene eskaadriga võitlusse ulgumerel, blokeeris Nahhimov Sinope sadama ja hakkas ootama Sevastopoli abijõudude saabumist, et anda siis lahing.

12. novembri varahommikul saatis Nahhimov prikklaevaga «Aeneas» raporti Sevastopoli sadama komandörile, milles ta kirjutas: «Võttes tänasel kuu-päeval Sinope sadama läheda maa pealt vaatlusele, leidsin seal kahe fregati, ühe korveti ja ühe transportilaeva asemel, millest ma Teie Ekstsellentsile teatasin,¹² koguni 7 fregatti, 2 korveti, 1 luubi ja 2 suurt aurikut, mis seisavad reidil rannapatareide kaitse all. Oletades, et vaenlane koondas teatud ees-

¹² Jutt on esimesest, 10. novembril Sevastopoli lisse remonti läinud laevadega saadetud raportist.

märgil säärasel hulgal sõjalaevu Sinopesse, jään ma siia ristlema ja blokeerin neid niikaua, kuni jõuab tagasi kaks laeva, mis ma saatsin Sevastopoliisse vigastusi parandama. Siis ei kõhkle ma neid ründamast hoolimata uuesti ülesseatud patareidest, peale nende, mis on näidatud Manganari kaardil.»

Samas raportis palus Nahhimov sadamakomandöri saata talle võimalikult kiiresti kaks tema salga laeva ja fregati «Kulevitši» ning, kui võimalik, tugevdada peale selle eskaadrit uue 100 suurtükiga laevaga ja aurikutega. Ühtlasi teatas Nahhimov, et ühe Kreeka laeva meremeestelt saadud teadete järgi viibivad Inglise ja Prantsuse laevastik Bosporuses ja varuvad Türgimaalt moona. Raportile lisandas ta enda juhtnõõride järgi koostada lastud plaani vaenlase laevade asetusest Sinopes.

Prikklaeva «Aeneas» komandöril käskis Nahhimov sõita Kerampe neeme kaudu ja saata sealt Sinope juurde seal ristlev fregatt «Kagul». Aga juba prikklaeva «Aeneas» teel viibimise ajal võeti Sevastopoliis tarvitusele abinõud Nahhimovi abistamiseks. Pärast Nahhimovi esimese raporti kättesaamist Sevastopoliis, sinna remonti tulnud laevadega, saadeti 12. novembril Nahhimovi käsutusse Novosilski eskaader, mis koosnes laevadest «Pariž», «Tri Svjatitelja» ja «Veliki Knjaz Konstantin». Novosilski jõudis Nahhimovi juurde 16. novembril. Samal päeval jõudsid pärrale ka fregatid «Kagul» ja «Kulevtši». Nüüd oli jõudude ülekaal Vene eskaadril (372 suurtükki ühelt pardalt türklaste 286 vastu, kaasa arvatud ka rannapatareid), kusjuures Vene eskaadril oli 76 pommi-suurtükki (türklaste kahe vastu), mille oskusliku

kasutamise tulemusena suurel määral võidetigi Sinope lahing.

Nahhimovi teine, prikklaevaga «Aeneas» saadetud raport saabus Sevastoopoli 16. novembril. Nahhimovi palve rahuldati ja 17. novembril saadeti Krimmi maaning merejõudude ülemjuhataja Menšikovi käsul Sinope alla kindraladjutant Kornilov kolme aurujõul liikuva sõjalaevaga «Odessa», «Krimm» ja «Heršones».

Ent Nahhimov, saanud 16. novembril abiks Novosilski eskaadri, pidas ennast juba niivõrd tugevaks, et otsustas rünnata vaenlast jalamaid, ootamata ära aurikute päralejõudmist. Lahinguks ette valmistudes kutsus Nahhimov 17. novembril laevade komandörid lipulaevale «Imperatritsa Maria» kokku nõupidamisele. Sel nõupidamisel selgitas ta oma lahinguplani ja andis üksikasjalised instruktsioonid tegutsemiseks.

Samal päeval ilmus Nahhimovi käskkiri. Selles anti juhendid vaenlasele lähenemiseks, määrati laevade dispositsioon ning jagati igale laevale ülesanne eelseisvas lahingus, mille üksikasjad olid seoses vaenlase võimaliku käitumisega kaalutletud peensusteni ja arvesse võetud. Arvestades ühtlasi, et lahingu käik võib kujuneda oletatavast teisiti, kirjutas Nahhimov oma käskkirjas: «Kõik esialgsed instruktsioonid võivad muutunud olukorras teha raskusi komandörile, kes asja tunneb, ja seepärast jätan igaühele vabaduse tegutseda täiesti iseseisvalt oma äranägemise järgi, kuid tingimata oma kohust täites... Venemaa ootab Musta mere laevastikult kuulsusrikkaid kangelastegusid. Et see lootus ei luhtuks, oleneb meist.»

Käskkirja saamisega algasid laevadel ettevalmistused lahinguks. 17. novembri öö vastu 18. novembrit oli vihmane, meri tormine. Alles 18. novembri hommikul hakkas tuul vaibuma ja ilm selginema. Kell 9 hommikul hakati lipulaevalt antud signaali järgi eskaadrilt sõudepaate alla laskma. Seda tehti ettevaatuse pärast, et kaitsta paate lahingus saadavate võimalike vigastuste eest kui ka selleks, et paadid ei segaks laevade lahingulist tegevust, ummistades vaenlase mürskudest tabamise korral laevade tee ning andes purunemisel liigseid kildusid, mis võiksid ülateki meeskonda haavata.

Kell 9.30 heiskas lipulaev «Imperatritsa Maria» signaali: «Valmistuda lahinguks ja liikuda Sinope reidile». Kiiresti hiivas eskaader ankru ja sööstis heisatud rahvuslippudega vaenlase peale. Käigul rivines eskaader Nahhimovi signaali järgi kahte kolonni. See võte oli taktikaliselt täiesti õige, sest seega lühenes eskaadril vaenlase tule all viibimise aeg. Nii said laevad liikuda sissesõidul Sinope reidile kaks korda kiiremini ja samuti kiirenes järelikult eskaadri hargnemine lahinguks ettenähtud dispoitsiooni järgi. See aga omakorda võimaldas eskaadril vaenlast kiiresti rünnata, kindlustades kahtlemata laevade väiksema tabamise vaenlase poolt ja vältides ülearuseid ohvreid vene laevastiku elavjõus. See manööver õnnestus hiilgavalt. Pärituulses kolonnis liikus 3 laeva: 84 suurtükiga laevad «Imperatritsa Maria» (lipulaev) ja «Tšesma» ning 120 suurtükiga laev «Konstantin»; alltuulses kolonnis liikus samuti 3 laeva: 120 suurtükiga laev «Pariž» (mille komandöriks oli 1. järgu kapten Istomin, pärasine Sevastopoli kaitse kangelane),

120 suurtükiga laev «Tri Svjatitelja» ja 84 suurtükiga laev «Rostislav». Kaks fregatti, 44 suurtükiga «Kagul» ja 52 suurtükiga «Kulevtši», jäid täies purjes Sinope lahe suudme ette. Nende ülesandeks oli sulgeda väljapääs lahest Sinopes viibivate türgi aurikute võimaliku põgenemise puhul lahingu ajal.

Keskpäeva paiku ligines eskaader lahe suudmele. Laevadel oli kõik ette valmistatud selleks, et astuda pärast esimest signaali võitlusse. Kõik ootasid vaid signaali lipulaevalt. Möödus vähe aega, laevakell lõi üks kord¹³. Samal ajal kostis ühelt Türgi laevalt esimene suurtükilask ja kohe seejärel algaski kuulus Sinope merelahing.

Rahulikult suunas Nahhimov eskaadri tegevust, jälgides lahingu käiku pikksilma abil.

Võitluse lõpu poole hakkasid neeme tagant paistma Sevastopoolist Nahhimovile appi ruttavad aurikud kindraladjutant Kornilovi lipu all, ees «Odessa» ning selle järel «Krimm» ja «Hersones». Kornilovi lipulaeval oli heisatud signaal oma laevadele: «Rünnata vaenlast; võtta ta kahe tule vahele.»

Kella neljaks jõudsid Kornilovi aurikud eskaadri juurde ja asusid lahingupositsiooni, et olla vajaduse korral valmis laevu kaldalt eemale vedama. Kuid Türgi eskaadri saatus oli juba otsustatud. Ainult kaks türklaste patareid jätkas veel Vene laevade «Pariž» ja «Rostislavi» tulistamist, ja needki sunniti peagi vaikima.

Sinope lahing oli toimunud täpses vastavuses Nah-

¹³ S. t. kell oli pool üks. Tõlk.

himovi dispositiooniga. Lahingus osutasid õigeks Nahhimovi juhendid, milles ta nõudis laevade komandöridelt isiklikku algatusvõimet ja üksteise abistamist. Kõik ohvitserid ja madrused võitlesid vapralt, juhtides osavalt laevu lahingu ajal ja tulistades vaenlast tabavalt. Nad osutasid suurt kartmatust ja eeskujulikku meisterlikkust. Ent see kõik oli saavutatud üksnes seetõttu, et meremehed olid saanud Nahhimovilt õpetuse ja kasvatuse.

Kaitstes end tulistamisega vaenlase laevade vastu tungis Nahhimovi lipulaev «Imperatritsa Maria» visalt edasi ja jäi ankrusse alles siis, kui oli jõudnud oma eesmärgile, türklaste lipulaeva «Auni Allah» juurde. Ta süütas oma mürskudega vaenlase laeva, sundides ta seega randuma ning pärast seda hävitas veel türklaste fregati «Fazli Allah». Kuigi lipulaev «Imperatritsa Maria» ise sai lahingus 60 mürsuauku ja muid vigastusi, ruttas ta siiski teise kolonni laevu abistama.

Dispositioonis ettenähtud kohale lähenemisel külvati laev «Konstantin» üle mürskude, kniplite¹⁴ ja kartetši rahega. Aga laev tungis ikkagi visalt edasi ja hiivas ankru, võttes lahingupositsiooni varsti pärast lipulaevu. Avanud püsivtule paremalt pardalt ühe türgi patarei ja kahe fregati pihta laskis ta õhku algul ühe fregati, mille rusud koos lahingutegevust jätkavate suurtükkide tulega sundisid türklaste ranna-

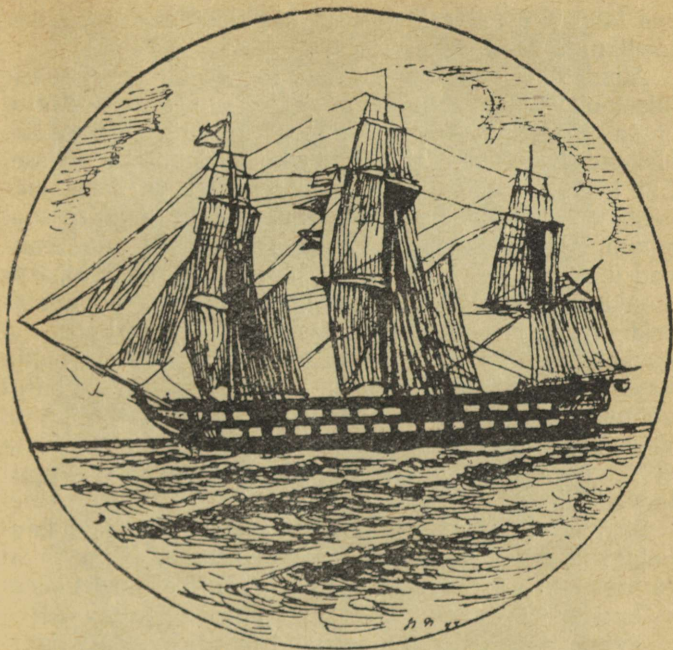
¹⁴ knippel — suurtükimürsk, mis koosnes kahest neljakanalilise raudpoldi otstele kinnitatud malmsilindrist, kuulist või poolkuulist. Neid tarvitati vaenlase laevade mastide, purjede ja taglase hävitamiseks või vigastamiseks.

patarei ajutiseks vaikima. Seejärel, olles pöördunud špringil¹⁵ avas ta hävitava tule teise türgi fregati ja ühe korveti pihta. Varsti said fregatt ja korvett vigastada ja nad paisati tuulest kaldale. Laev «Tšesma» tulistas algul koos «Konstantiniga» üht fregatti kuni viimase õhkulendamiseni ja tulistas ühtlasi türgi rannapatareisid. Pärast fregati purustamist hävitas «Tšesma» oma suurtükkide tulega vaenlase rannapatareid.

Laev «Pariž», millel viibis teine flagman kontradmiral Novosilski, asus ankrusse dispositioonis ettenähtud kohal ja uputas oma suurtükkide tabava tulega kolm türgi laeva, mille järel võttis hävitava tule alla ühe rannapatarei. Kogu oma lahingulise tegevusega sai laev «Pariž» Nahhimovi erilise heakskiidu osaliseks.

Lahingus saadud suurtest vigastustest hoolimata sundis laev «Tri Svjatitelja» oma suurtükkide tulega jooksma vaenlase fregati kaldale ja jätkas tulistamist kuni lahingu lõpuni. Laev «Rostislav» uputas oma suurtükkide tulega ühe korveti ja hävitas ühe patarei. Kõige ägedama võitluse ajal purustas lõhkenud pomm «Konstantinil» laevalae ja tekitas tulekahju. Kiiresti leviv tuli ähvardas püssirohukambri plahvatama panna. Hädaohust hoolimata sulges mitšman Kolokoltsev kõvasti püssirohukambri ukсед ja luugid ning kustutas külmavereliselt tule, päästes seega laeva õhkulendamisest.

¹⁵ špring — ankrurõnga külge kinnitatud tross. Spring tõmmatakse selleks, et kõigi tuule või vooluse muudatuste juures jääks laev ühe pardaga ikka soovitavas suunas.

Liinilaev „Imperatritsa Maria“, millel admiral Nahhimov
hoidis oma lippu Sinope lahingus

Meremehed võitlesid vaenlasega ennastsalgavalt ja ebatavalise visadusega kustutasid tulekahjusid ja asendasid vajaduse korral jalamaid langenuid ja haavatuid. Kella viieks õhtul 18. novembril 1853. a. lõp-

pes lahing Türgi eskaadri ja kogu tema rannakaitse täieliku hävitamisega.

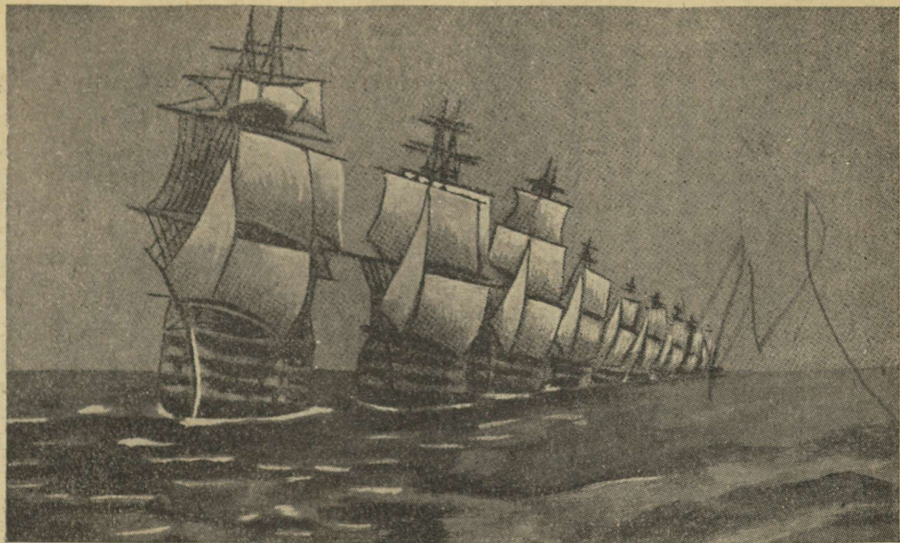
Ainult ühel vaenlase aurikul, inglise ohvitseri juhtimisel oleval laeval nimega «Taif» õnnestus seetõttu, et ta oli kiirem fregattidest «Kagul» ja «Kulevtši», blokaadist läbi murda ja lahkuda Konstantinoopolisse. Ent kõik see, mis veel kujutas enesest vaenlase laevastiku jäänuseid, paisati tuulest kaldale ja põles seal lõpuni või lendas õhku, külvates lähedased linnatänavad üle laevade rusudega. Nahhimovi käsul Sinopesse läinud parlamentäärid leidsid linna tühjana: rannapatareid olid purustatud, sadamas seisnud transpordi- ja kaubalaevad olid neid tabanud mürskudest põhja vajunud. Parlamentäärid teatasid kohalikele Türgi võimudele, et Vene eskaadri sõjaliseks eesmärgiks on vaid Türgi laevastiku hävitamine, kuna nende linna ei ähvarda mingi oht, ja pöördusid seejärel tagasi laevadele.

Sinope lahingus hävitati 13 vaenlase sõja- ja 4 kaubalaeva; selles lahingus langes ligemale kolm tuhat türklast; vangivõetute hulgas oli Türgi eskaadri ülem viitseadmiral Osman Paša ja kaks laevakomandöri.

Vene poolel ei hukkunud ühtki laeva, laevade vigastused aga olid võrdlemisi väikesed. Langenuid oli 1 ohvitser ja 37 madrust, haavatuid ja põrutatuid — 7 ohvitseri ja 229 madrust.

Nii olid Musta mere laevastiku meremehed täitnud oma admirali lootuse, mida ta oli väljendanud oma käskkirjas enne lahingut. Venemaa polnud Musta mere laevastikult asjata oodanud kuulsusrikkaid kangelastegusid.

19. novembril parandati kogu päev laevade vigas-

Musta mere liinilaevastik enne Krimmi sõda.

tusi. Pärast 36-tunnist pingsat tööd oli eskaader juba valmis asuma tagasisõidule.

20. novembri hommikul hiivasid laevad üksteise järel ankrud ja jõudsid pärast rasket sõitu tormise ilmaga 23. novembril Sevastopoolisse.

«Sinope lahing, mis tõendas Musta mere laevastiku häid lahingulisi võimeid ja seda, et venelased oskavad rakendada sõjanduse uusimaid täiustusi, tekitas Venemaal ülisuurt rõõmu. Pavel Stepanovitši nimi sai tuttavaks igale vene inimesele», kirjutasid kaasaeglased tol ajal.

Nahhimovit oodati Sevastopoolis kui kangelast ja talle korraldati vaimustatud vastuvõtt.

Kõik välismaa ajalehed kirjutasid türklaste lüüasaamisest Sinope juures ja Sinope võidu kangelasest Nahhimovist.

Kõige väljapaistvamad vene sõjaeriteadlased, nii mere- kui maaväelased, samuti ka kaasaegsed silmapaistvamad välismaa laevastike eriteadlased, kes analüüsisid objektiivselt Sinope lahingut, kinnitasid üksmeeli, et Nahhimov oli selle lahingu läbi viinud tolle aja meresõjakunsti kõigi reeglite kohaselt ning pidasid sellest lahingust osavõtnud laevastiku tegevust õpetlikuks eeskujuks purjelaevastikule üldse. See lahing näitas hiilgavalt Nahhimovi ja tema võitluskaaslaste kauase pingsa töö tulemusi, ja laevastiku isikliku koosseisu tublidust, sest Nahhimovi juhtimisel ja õpetamisel oli laevastiku isiklik koosseis karastunud kauge tel ristlemisõitudel ja omandanud sõjaks vajalikud oskused ja võitlusvalmiduse.

Kirjas oma naisele 22. novembrist 1853. a. kirjutas kindraladjutant Kornilov vaimustatult oma sõbrast

Nahhimovist, lahingut ennast aga hindas sõnadega: «Tubli lahing, ületab Tšesma ja Navarino... Hurraa, Nahhimov! M. P. Lazarev tunneb rõõmu oma õpilasest!»

Kornilov avaldas korduvalt arvamust, et Nahhimov saavutas veel teise võidu sellega, et ta tõi vigastatud laevad Sinopest tormise ilmaga Sevastopolisse. Ja see on tõesti nii, kui arvestada Musta mere tujukust ja tormisust eriti sügiskuudel.

Päeval pärast eskaadri Sevastopolisse jõudmist avaldas Nahhimov kaks käskkirja, millega ta andis hinnangu Sinope lahingule ja selle lahingu võitnud isiklikule koosseisule. 23. novembri 1853. a. käskkirjas kirjutas Nahhimov: |

«Sinope laevastiku hävitamine minu juhatusel oleva eskaadri poolt läheb kuulsusrikka leheküljena Musta mere laevastiku ajalukku. Avaldan oma südamlikku tänu teisele flagmanile¹⁶ kui oma peaabilisele, kes oma kolonni eesotsas minnes viis selle nii kartmatult lahingusse, ja härradele laevade ning fregattide komandöridele selle eest, et nad vaenlase tugeva tule all asetasiid külmavereliselt ja täpselt oma laevad antud dispositsioonide kohaselt, samuti ka nende van-kumatu vapruse eest lahingu ajal; samuti tänan oma kohuse kartmatu ja täpse täitmise eest meeskondi, kes võitlesid nagu lõvid.»

Seejärel käskis Nahhimov pidada järgmisel päeval palveteenistuse ja oodata tema saabumist laevadele. «Ma tahan,» kirjutas Nahhimov käskkirjas, «isiklikult õnnitella komandöre, ohvitsere ja meeskondi võidu

¹⁶ Teiseks flagmaniks oli kontradmiral Novosilski.

puhul ning tänada neid nende õilsa kaasaaitamise eest minu kavatsustele ja teatada, et selliste alluvatega astun ma uhkelt vastu ükskõik millisele vaenulikule Euroopa laevastikule.»

See oli vastuseks kõigile neile riikidele, kes Türgit sõtta ässitasid ja teda tema sõjategevuse algul oma laevastikega toetasid. See oli vastuseks nende välisriikide ajakirjandusele ja poliitikategelastele, kes pärast Sinope lahingut asusid Venemaa suhtes järsult vaenulikule seisukohale ja kahandasid selle lahingu tähtsust.

Sinope lahingu võitu ei pidanud Nahhimov sugugi enda teeneks.

«Aurikud, mis saabusid lahingu ajal kindraladjutant Kornilovi ja aurikute salga ülema kontradmiraal Panfiloviga,» märkis Nahhimov käskkirjas, «aitasid väga palju kaasa Türki laevastiku lõplikule hävitamisele. Aurikute tegevus aga pärast lahingut, — vigastatud peelestikuga laevastiku väljatoomine Sinope lahest tugeva lainetuse ajal ja selle viimine Sevastopoli sadamasse — näitas nii flagmani ja aurikute komandöride põhjalikke teadmisi kui ka nende valmisolekut igaks ennastalgavaks kangelasteoks. Avaldan neile nende tegevuse eest sügavat tänu. Ma taotlen nende autasustamist ja palun esitada mulle ohvitsere, kes neile kõige rohkem kaasa aitavad.»

Sinope võidu eest autasustati Nahhimovit Georgi 2. järgu ordeniga ja keisri tänukirjaga.

III

SEVASTOOPOLI KANGELASLIK KAITSMINE

Võit Sinope juures, nagu võiski oodata, kiirendas diplomaatiliste suhete katkemist Venemaa ja Inglis- ning Prantsusmaa vahel, kes kartsid Venemaa võimsust. Bospõruses valmis seisev Inglise-Prantsuse laevastik sai pärast Sinope lahingut käsu sõita merele. Käsk täidetigi 22. detsembril 1853. a. Samal päeval saatis Inglise-Prantsuse väejuhatuse Sevastopoolisse kirja, milles Vene väejuhatusele teatati, et liitlaste laevastikud on sõitnud Türgi kaitseks Mustale merele. Diplomaatilise kirja lõpus avaldati veendumust, et venelased võtavad tarvitusele abinõud maailma ohustavate sündmuste vältimiseks. Sisuliselt oli see väljakutse sõjaks.

Seoses venelaste võiduga Sinope juures algasid Inglise parlamendis vaidlused. Inglise ja prantsuse ajakirjandus alustas Venemaa vastu pöörast kampaniat, milles püüti vähendada nii Nahhimovi poolt peetud lahingu tähtsust, kui ka isegi kompromiteerida tema nime.

Inglis- ja Prantsusmaa valitsused valmistasid avalikku arvamust igati ette sõja alustamiseks Venemaaga.

Vastandina sellele hindas Euroopa ja Ameerika erapooletute riikide ajakirjandus Vene laevastikku ja admiral Nahhimovit väga kõrgelt, pidades teda üheks kõige silmapaistvamaks ja andekamaks laevastikujuhiks ning Sinope lahingut osavalt läbiviidud mere lahinguks. Kuni 1854. a. aprillini polnud diplomaatliste suhete katkestamisest vormiliselt küll veel teatatud, kuid faktiliselt oli Venemaa Inglis- ja Prantsusmaaga sõjajalal juba 1853. aasta detsembrist, s. o. sellest ajast saadik, kui need riigid saatsid oma laevastikud Mustale merele sõjategevuseks Venemaa vastu.

Nüüdsest peale oli Kornilovile ja Nahhimovile selge, et liitlased püüavad peamise sõjatandre üle tuua Krimmi, et hävitada kõigepealt Musta mere laevastik ning seejärel vallutada ja purustada selle baas — Sevastopol.

Kornilov avaldas seda arvamust maa- ja merevägede ülemjuhatajale vürst Menšikovile. Ta palus teda teha korraldus Sevastopoli kindlustustööde alustamiseks ja võtta tarvitusele vajalikud ettevaatusabinõud võimaliku dessandi puhuks.

Ent vürst Menšikov, kes lipitsevalt toetas keiser Nikolai I arvamust, et vaenlane ei julge teha dessanti, ei pidanud vajalikuks luua Sevastopolis võimsat kaitset. Nagu kaasaeglaste mälestustest nähtub, ei teinud vürstile suurt muret ka laevastiku saatus. Menšikov polnud kunagi suur väejuht ja laevastiku juhiks sai ta juhuslikult. Pärast dekabristide purus-

tamist otsis Nikolai I endale truusid ja ustavaid abiliisi. Üheks selliseks osutuski Menšikov, kes tundis pealiskaudselt laevastikku. Ja see osutus küllaldaseks, et keiser määras ta 1826. a. mereväe peastaabi ülemaks.

Kui 1853. a. puhkesid sõjasündmused, milles Musta mere laevastik pidi mängima suurt osa, määrati vürst Menšikov Krimmis asuva armee ülemjuhatajaks, operatiivselt oli ta ka laevastiku juhatajaks. Asunud Krimmi armee ja Musta mere laevastiku etteotsa, jäi Menšikov igati samaks osavaks õukondlaseks, kes ta oli olnud enne seda Peterburis keisrikojas. Keiser aga usaldas teda kõiges, ning Peterburi saabuvaisse mitmesuguseisse ebasoodsaisse teateisse Menšikovi kohta suhtus ta ükskõikselts, pidades neid kadedusest tingitud laimuks.

Sellises olukorras oli raske ülemjuhatajat mõjutada. Oma teenistuslikult seisundilt võisid nii Kornilov kui Nahhimov vaid soovitada üht või teist üritust. Kuid Krimmi sõjaeelne terav olukord sundis Kornilovit esinema enese, Nahhimovi ja teiste mereväelaste nimel vürsti ees tungiva nõudmisega pöörata tähelepanu Sevastopoli, laevastiku ja kogu Krimmi saatusele. Ja alles vastuvaidlematute tõendite survele selle kohta, et on ähvardamas sõda Prantsus- ja Inglismaaga, andis Menšikov nõusoleku mõningate sammude astumiseks ranniku kaitse kõvendamiseks ja Sevastopoli kindlustamiseks.

28. detsembril 1853. a. andis ülemjuhataja käsu Sevastopoli kaitse jaotamise kohta sektoreiks. Hoolitsemine sadamate eest tehti ülesandeks Musta mere laevastiku staabiülemale kindraladjutant Kornilovile,

linna kaitsmine maa ja mere poolt aga eskaadri juhatajale viitseadmiral Nahhimovile.

Kornilov ja Nahhimov ei lasknud aega kaotsi minna. Nad seadsid laevastiku lahinguvalmis ja alustasid ettevalmistusi Sevastoopoli kaitsmiseks. Sevastoopolis ja Krimmi ranniku tähtsates piirkondades seati üles valgustelegraaf, vaatlus- ja sideteenistuse tõhustamiseks suurendati rannavalve punktides kasakate pikette, pimendati tuletornid ja võeti maha laevasõiduteede tähised.

11. aprillil 1854. a. ilmus manifest diplomaatiliste suhete katkestamise kohta Inglis- ja Prantsusmaaga. Diplomaatiline vägikaikavedamine oli lõppenud ja sõda suurimate Euroopa riikidega oli saanud tõsiasjaks. Varsti alustaski lahinguluuretegevust Inglise-Prantsuse laevastik, baseerudes Türgi Musta mere sadamaile Varnale, Konstantinoopolile ja teistele.

Esmakordselt ilmus Inglise-Prantsuse laevastik Sevastoopoli silmapiirile 15. aprillil 1854. a.¹⁷ Esialgu oli see küll vaid luuresõit ja liitlaste jõudude demonstreerimine. Mis aga puutub Vene laevastiku olukorda, siis oli see täbar, sest Mustal merel viibis tugev liitlaste laevastik, mille koosseisu kuulus peale purjekate ka hulk aurikuid, nii et Vene laevastik oli tegelikult Sevastoopolis blokeeritud. Tõsi, esialgu oli veel võimalik viia laevastik märkamatult Nikolajevisse, kuid Menšikov hoidis teda Sevastoopolis, ja ainult harva väljusid mõned aurikud merele. Seepärast ei olnud võimalust pidada isegi luuret vaenlase üle, mistõttu ülemjuhatajal, ja tema süü läbi ka merejõudude juha-

¹⁷ Kõik kuupäevad on antud vana kalendri järgi.

tusel ei olnud andmeid ei vaenlase laevastiku jõude arvulise koosseisu, veel vähem tema plaanide kohta.

Diplomaatiliste suhete katkemine Inglis- ja Prantsusmaaga ning nende riikide laevastike demonstratiivne ilmumine Krimmi ranniku juurde sundisid Musta mere laevastiku ja kindluse juhtkonda intensiivistama kaitsetöid Sevastopolis. Kuid need tööd ei edenenud kaugeltki nii kiiresti, nagu olukord seda nõudis. Oli tunda teravat puudust tööriistadest ja ehitusmaterjalidest ja, peaasi, kaitsetöödele polnud veel tõmmatud kõiki ohvitseri, madruseid, sõdureid ega linna elanikkonda. Menšikovi Sevastopolis viibimise tõttu ei saanud Kornilov, Nahhimov ja Tottleben täielikult teostada oma plaane uute ja põhimõtteliselt teisiti asetatud kindlustuste ehitamiseks ümber linna. Tõsi, Menšikov ei takistanud enam vormiliselt kaitsetööde tegemist, kuid ei aidanud sellele ka kaasa.

Aeg ei oodanud, liginesid ähvardavad sündmused. 14. juulil 1854. a. ilmus vaenlase laevastik uuesti Krimmi ranniku juurde ja hakkas seejärel Sevastopoli läheduses ristlema.

Selles olukorras tuli Kornilovil ja Nahhimovil esialgu laevastikku hoida otsustavaiks lahinguiks. Tol ajal, kuigi nad ei arvanud veel, et neil ei tulegi laevastikku kasutada merelahingus, vaid üksnes linna kaitseks, osutus ometi õigeiks nende otsus hoida laevastik otsustavate võitluste hetkeni reidil.

1. septembril 1854. a. kella kümne paiku hommikul märgati kaht vaenlase laeva ja nende taga silmapiiril tihedat suitsu. Peagi saadi täiendavaid teateid, et Eupatooria suunas on avastatud kuni 70 laeva ja

aurikut. Õhtuks tehti kindlaks, et Krimmi rannikule ligineb üle saja laeva ja auriku. Nagu tegelikult ilmes, oli Krimmi ranniku juurde saabunud terve armaada koosseisus 34 liinilaeva, 55 fregatti ja ligi 300 transpordi- ning muud sõjalaeva, kus asus ligi 60 000 meest, sõjaväge. Kella 9 paiku õhtul saabus uus teade, et vaenlase laevad asuvad Eupatooria juures ankrusse.

Nüüd ei saanud enam kellelgi kahtlust olla selles, et vaenlane kavatses maale saata dessandi. Dessandi maalesaatmine algas 2. septembril ja jõudis lõpule 6. septembriks. Kohe algul vallutas vaenlane Eupatooria ilma lahinguta. Nelja päeva jooksul saadeti maale kogu vajaliku relvastuse ja lahingumoonaga 62 223 meest, kellest prantslasi oli 28 223 meest 92 välisuurtükiga, inglasi 27 000 meest 54 välisuurtükiga ja türklasi 7000 meest 21 suurtükiga.

Krimmi ja Türgi vahel hakkasid kurseerima purjekad ja aurikud, mis vedasid liitlastele toidu- ja lahingumoonana ning tööriistu. Krimmi ranna läheduses aga ristles lahinguvalmilt vaenlase laevastik.

Saanud teate, et vaenlane on alustanud dessandi maalesaatmist, andis vürst Menšikov käsu koondada kõik olemasolevad jõud Eupatooria suunas Alma jõe juurde. Sevastopoli kaitsmise tegi ta aga ülesandeks laevastikule ja 13. jalaväediviisi varupataljonidele.

Jõudude koondamine mõlema poole juures viidi lõpule 7. septembril. Vene armee kaitsepositsioonidel asus 42 pataljoni jalaväge ja 16 eskadroni ratsaväge 84 välisuurtükiga. Arvuliselt oli vene vägesid kokku veidi üle 30 000 mehe. Vastasel oli lahinguväljal üle 61 000 mehe, absoluutne arvuline ülekaal välisuur-

tükiväes ning tehnilises relvastuses, ülekaal suurtük-
kides ja püssides.

See jõudude vahekord näitab, et Menšikovil oli lahingu võitmiseks vähe lootust. Ent Vene vägede visadus Alma jõe lahingus näitab, et ülemjuhataja oleks võinud anda vastasele väga tõsise löögi dessandi maalesaatmisel ja osutada vaenlasele temale kõige otsustavamal hetkel vastupanu.

Õo enne lahingut seisid mõlemad armeed teineteise vastas. Liitlased valmistusid pealetungiks, Vene väed kaitseks. Pealetungi algus oli määratud kella seitsmele 8. septembri hommikul. Kuid pealetung algas alles kell pool kaksteist. Kella üheks päeval oli kogu rinde ulatuses puhkenud äge lahing. Juba lahingu algul ilmnis, et ülemjuhataja polnud lahingu plaani läbi mõtelnud, samuti polnud osatud õigesti ette näha lahingu ulatust. Enne lahingut saadeti Vene armee laagrist tagalasse, Katša jõe äärde mitte ainult voo-
rid laskemoona tagavaraga, vaid ka suur osa haavatu-
te veoks määratud veokeid; koos nendega saadeti tagalasse ka palju sanitaarpersonaali.

Vene sõdurid ja ohvitserid võitlesid nagu lõvid; vene suurtükivägi tulistas lähedalt vaenlast, kuid tal oli vähe mürske, pealegi olid varud veetud võrdlemisi kaugele.

Kohe ilmnis suur puudus sanitaarvahendeist. Haavatu-
id ei jõutud lahinguväljalt ära korjata, ning ära-
korjatuile polnud millegagi olulist abi anda.

Dispositsioon oli koostatud nii, et mõned polgud sattusid vaenlase hävitava tule alla maalt ja merelt ning kandsid väga suuri kaotusi, toomata edu vajalik-
likes lõikudes. Nii hävitas vaenlase laevasuurtükkide

tuli peaaegu täielikult kalda äärde paigutatud Minski polgu. Reas kohtades ei olnud kaitseks soodsad kõrgustikud hõivatud Vene vägede poolt, mis andis vaenlasele võimaluse need kergesti vallutada ja kasutada soodsaid positsioone Vene armeele löögi andmiseks.

Väga võimalik, et Alma jõe lahing oleks kujunenud oma tulemustelt Vene armeele veelgi kurvemaks, kui vene sõdurid ja ohvitserid poleks ilmutanud lahingus raudset visadust ja vahvust. Üksnes tänu sõdurite ennenägemata kangelaslikkusele ja ohvitseride osavale juhtimisele läks korda tekitada vaenlasele vähemasti väga suurt kahju.

Neljatunnises lahingus Alma jõe ääres, kus Vene väed pidasid erakordse vahvusega vaenlast kinni, kaotasid liitlased ligemale 5500 meest. Liitlased võisid veenduda, et kuigi Vene armee oli liitlaste armeedest halvemini relvastatud ja kaks korda nõrgem, oli ta vahvuselt ja ennastsalgavuselt tõsiseks võistlejaks parimatele Euroopa armeedele.

Pärast lahingut taganes Vene armee 8. septembri õhtuks Katša jõe äärde ja asus seal laagrisse. Jätka-tes taganemist tõmbusid Vene väed järgmise päeva algul Belbeki juurde, ja jõudsid hiljem, sama päeva õhtuks, Sevastopoli lähedale, kus asusid laagrisse Kulikovo väljale.

Kaotatud lahingust ja armee taganemisest saadi Sevastopolis teada juba sama päeva õhtul. Seoses tekkinud ähvardusega laevastikule ja Sevastopolile kutsus Kornilov juba 9. septembri hommikul, kui armee oli koondumas Belbeki juurde, kokku sõjanõukogu. Ta teatas, et lahing on kaotatud ning et Vene

armee taganeb, ning, tehes järelduse linna ja laevastikku ähvardavast olukorrast, pani ette kaitsta linna visalt, võideldes viimse meheni elu ja surma peale. Laevastikule seadis Kornilov ülesandeks väljuda merele ja astuda võitlusse Lukulluse neeme lähedusse koondunud vaenlase jõududega. Kornilov arvestas kaht võimalikku lahingu tulemust. Musta mere laevastik võis, rünnates ootamatult vaenlase laevu, need laiali pillata ja neile suurt kahju teha, jättes seega liitlasarmee ilma toidumoonast ja abivägedest ning tekitada temas segadust; see oleks võimaldanud Vene vägedel toibuda ja vaenlasele kallale tungida. Kui aga sellist edu ei tulevatki, siis pidas Kornilov paremaks hukkuda lahingus, kiskudes vaenlase laevad võitlusse kuni abordaažini ja siis end õhku lasta, kui jätta laevastik vaenlase kätte.

Kornilovi ettepanek ei leidnud nõupidamisest osavõtjate, nende hulgas ka Nahhimovi juures ei poolehoidu ega heakskiitmist. Kõik suhtusid lugupidamisega Kornilovi julgusesse ja ennastsalgavusse, kuid ei pidanud tema ettepanekut otstarbekohaseks. Enamik nõupidamisest osavõtjaid pidas võimalikuks uputada osa laevu reidi suudmesse ja sulgeda niiviisi vaenlase laevastikule sissepääs Sevastopoli sadamasse, uputatud laevade suurtükkidest aga moodustada rannapatareid ja, toetudes laevastiku säilinud osale (enamasti uutele purjekatele ja aurikutele) ning ka rannakindlustustele ja jätkata linna kaitsmist maismaal, et hoida Sevastopol enda käes iga hinna eest.

Kornilov ei teadnud, et vürst Menšikov oli samal päeval tulnud niisamasugusele otsusele vajaduse kohta osa laevu uputada, et sulgeda sellega vaenlasele sisse-

päas reidile, ja rakendada uputatud laevade meeskon-
nad maismaa kaitsele.

Sõjanõukogu otsusega mitte rahule jäädes läks Kornilov vürst Menšikovi juurde, et esitada talle oma arvamus ja saavutada temalt toetust. Vastuseks sellele järgnes käsk uputada osa laevu sissekäigul reidile. Kornilov püüdis küll vürstile vastu vaielda, kuid Menšikov jäi oma otsuses kindlaks.

10. septembril lasti ülemjuhataja käsul sissekäigul reidile põhja laevad: «Tri Svjatitelja», «Uriel», «Selephael», «Varna», «Silistria» ja fregatid «Flora» ning «Sizopol». Kümme uut võimsat laeva paigutati positsioonidele piki reidi lõunakallast piirkonnas Artilleriiskaja lahest kuni Kilenbalotšnajani. Nende laevade ülesanne seisis selles, et nad linna põhjaosa ründamisel pidid tulistama vaenlast ses suunas. Ülejäänud purjekad ja aurikud paigutati lahte nii, et neid võis kasutada linna kaitsmisel nii mere kui maa poolt.

Madrused põhjalastud laevadelt ja osa säilinud laevadelt saadeti garnisoni maajõudude täienduseks. Säilinud laevadele jäid vaid suurtükimeeskonnad ja see osa isiklikust koosseisust, mis oli tarvilik laevade lahingu- ja liikumisvõime säilitamiseks.

9., 10. ja 11. septembril formeeriti 12 mereväepataljoni, kokku aga oli selleks ajaks 17 mereväepataljoni.

Sevastopoli seisund muutus iga päevaga üha raskemaks. 12. septembri õhtuks oli vaenlane juba Belbekini jõudnud: põhjapoolsetelt kindlustustelt oli näha juba vaenlase bivakke. Olukord raskenes veel sellega, et vürst Menšikovi käsul hakkas armee Sevastopoli juurest taganema Bahtšisarai poole.

12. septembril andis Menšikov linna jäänud vägede juhatamise andetule kindralleitnant Mollerile, Põhjaosa kaitsmise pani Menšikov kindraladjutant Kornilovile ja säilinud laevade meeskondade ning kogu linna Lõunarajooni kaitse juhtimise viitseadmiral Nahhimovile.

Nahhimov, kes ei pidanud end küllalt kompetentseks maaväe küsimustes ja mõistis, et kolme ülema olemasolu ei võimalda linna kaitsmise ühtset juhtimist, sest see desorganiseerib sõjavägede ridu, pöördus veel samal päeval ülemjuhataja poole palvega määrata tema asemele keegi teine isik. Nahhimov viitas sellele, et ta on oma east ja auastmest hoolimata valmis alluma igale, ka endast alama auastmega isikule, kes on suuteline juhtima linna kaitsmist.

Menšikov ei taibanud, et jutt oli peamiselt ühtse juhtimise vajalikkusest ja lükkas Nahhimovi palve tagasi. Varsti pärast seda lahkus ta koos vägedega linnast uutele positsioonidele.

Peajõudude lahkumine Sevastopoolist asetas Sevastopoli garnisoni ja laevastiku veel raskemasse seisundisse, kui see oli esimestel päevadel pärast armee taganemist Alma positsioonidelt. Kindraladjutant Totlebeni andmeil moodustas kogu linna garnisoni sel ajal 17 mereväepataljoni, 8 varubrigaadi pataljoni, 13. jalaväediviisi ja üks sapööripataljon. Nende vägede üldarv oli ligemalt 16 500 sõdurit ning madrust ja 416 ohvitseri.

Sevastopoli garnisoni vastas seisis nüüd üle 60 000-st mehest koosnev vaenlase hästi relvastatud armee ja tema tohutu laevastik. Vaenlane asus juba 5 versta kaugusel linnast. Linna põhjaosa ähvardas kõige suu-

rem hädaoht: selle vastu olid koondatud vaenlase peajõud ja see oli kõige nõrgemini kindlustatud. Meremehed olid küll selleks ajaks 2. kuni 13. septembrini Totlebeni ja Istomini juhtimisel üles seadnud Põhja-ossa 4 võimsat patareid, kaevanud kaitsekraave ja ehitanud rea muid kindlustusi. Kuid üldiselt ei olnud kaitseliin kaugeltki veel küllalt tugev selleks, et vastu pidada vaenlase suurte jõudude survele, kui viimane oleks üritanud rünnakut.

14. septembril andis Nahhimov järgneva käskkirja: «Vaenlane ligineb linnale, kus on väga väike garnison. Olen sunnitud minule usaldatud eskaadri laevad põhja laskma ja neile jäänud meeskonnad abordaažirelvadega ühendama garnisoniga. Olen kindel komandöridele, ohvitseridele ja meestele, et igaüks neist võitleb nagu kangelane. Meid koguneb ligemale kolm tuhat; kogunemispunktiks on Teatri väljak, millest teatan käesolevaga eskaadrile.»

Nahhimovile, nagu ka kõigile meremeestele, keda ta oli kasvatanud ja välja õpetanud ning kes olid saanud kuulsaks kangelaslikus Sinope lahingus, oli raske oma laevu uputada, kuid teist teed ei olnud. Igaks juhuks otsustas Nahhimov siiski laevu mitte kohe põhja lasta, vaid raiuda ainult nende põhja augud ja need ajutiseks sulgeda. Nahhimov lootis, et kui vaenlane tungib linna ja ähvardab laevastikku, jätkub veel aega selleks, et augud laevade põhjas avada ja laevad põhja lasta. Kui aga olukord peaks kujunema selliseks, et läheb tarvis laevastiku operatsioone merel, siis ei takista hästi suletud augud kasutamast laevu mistahes ülesande täitmiseks.

Andnud selle käskkirja, formeeris Nahhimov mere-meestest kaks uut koondpataljoni ja käskis laevadelt maha võtta ning ladudest välja vedada osa suurtükke; need seati üles uuesti ehitatavail kindlustustel.

Nende ülesseadmist juhtis Nahhimov noil päevil isiklikult. Ta valis patareide koosseisu kõige vilunud ohvitserid ja madrused, jaotas nende vahel laske-moona ja, viibides alatiselt kaitseliinide ehitustööde kõige vastutavamatel kohtadel, innustas inimesi raskele, kuid hädavajalikule tööle linna kaitse alal.

Kornilov võttis omakorda kõige aktiivsemalt osa linna põhjaosa kindlustamisest ja linna ettevalmistamisest kaitseks.

Noil Sevastopolile erakordselt raskeil päevil töötasid peale madruste ja sõdurite kaitseliinide ehitamisel ööd kui päevad mitte ainult madrused ja sõdurid, mitte ainult kõik mere- ja maaväepataljonide ohvitserid, vaid viimane kui üks linnaelanik, naised ja lapsed kaasa arvatud. Et Sevastopolis ei olnud küllaldaselt raudlabidaid ja kange, siis hakati lõhkuma kaljusid ja nende rünnakadest ehitama tõkkeid. Kõik, mis kaitseliinide ehitamiseks vähegi kõlbas, võeti tarvitusele.

Nahhimov, Kornilov ja Totleben ootasid, et vaenlane ründab linna põhjaosa, kuhu olid koondatud tema peajõud. Kuid Sevastopoli kaitsjate õnneks ei läinud nende kartused täide: liitlased otsustasid rünnata linna lõunaosa.

Eupatooria, kus septembris maabus liitlaste dessant, osutus oma lahtise reidiga, eriti algavate sügistormide ajal, äärmiselt ebakindlaks peatuspaigaks nende suurele sõja- ja transpordilaevastikule. Viimane vajas

iseäranis soodsaid tingimusi selleks, et maale saata juurdeveetavaid abivägesid ja välja laadida kõiksugu varustust 60 000-mehelise armee jaoks. Muude sobivate baseerumispunktide puudumine Krimmi läänerrannikul sundis liitlaste väejuhatust otsima neid lõunarrannikul. Sellistena tulid siin arvesse lahed: Kamõšjovaja (prantslaste jaoks) ja Balaklava (inglaste jaoks). Kuna mõlemad lahed asusid Sevastopoli lõuna pool, siis oli liitlaste maavägede ülemjuhatus sunnitud valima ründe objektiks linna lõunarinde, seda enam, et Sevastopoli vallutamise korral sellest küljest oleks vaenlase kätte langenud admiraliteet, laevatehased, dokid ja muud, ühe sõnaga kogu laevastiku baas.

Nagu märksa hiljem selgus, loobusid liitlased linna põhjaosa ründamisest eriti sellepärast, et nad arvasid linna põhjaosas olevat tugevad kindlustused, mille ründamine ilma laevastiku-suurtükkide küllaldase toetuseta ja venelaste võimsate rannapatareide tõttu näis neile riskantsena.

Niisiis otsustati rünnata linna lõunast. 13. septembril algas vaenlase vägede liikumine linna lõunaosa suunas; liitlased hakkasid vägesid Belbeki juurest ära viima Mekenzi talundi suunas. 14. septembril oli vägede liikumist veel enam märgata ja 15. septembril, kui vaenlane oli hõivanud Balaklava, polnud enam mingit kahtlust, et vaenlane annab pealöögi linna lõunaosale.

Vahepeal jätkas Vene armee taandumist Sevastopoli juurest. 13. septembri hommikul oli ta juba 15 versta kaugusel Sevastopoli põhjapoolsetest kindlustustest. 14. septembril taandus armee Katša jõe äärde,

kuhu ta ajutiselt peatuma jäi, oodates abivägede ja toidu- ning laskemoona päralejõudmist Simferoopolist, et siis edasi Krimmi sisemaale taanduda.

Menšikovi taandumisel Bahtšisarai juurde oli oma hea külg selle poolest, et see ei võimaldanud liitlastel Krimmi ja Sevastopoli ühendust põhjaga ära lõigata ja ähvardas ühtlasi vaenlase kallaletungi puhul linna põhjaosale tema tagalat. Juhul, kui Menšikov aga oleks Sevastopoli juurde peatuma jäänud, oleksid liitlased takistamatult ära lõiganud kõik tema ühendused põhjaga ja siis oleks Sevastopol ning venelaste peajõud kaotanud igasuguse juurdeveo võimaluse. Sooritades küll õige manöövri, alahindas Menšikov siiski Sevastopoli tähtsust selles osas, mida sel linnal peatselt tuli mängida. Pärast lahingut Alma jõesel pidas Menšikov Sevastopoli kaotatuks. Sellest arvamusel lähtudes ei pidanud ta tarvilikukski jätta armee äraviimisel Bahtšisarai juurde abiväge äärmiselt väikesearvulisele Sevastopoli garnisonile.

Ka jättis Menšikov faktiliselt Sevastopoli linna-kaitsese peaülesmäramata. Auastmelt ja teenistusvanuselt olid Sevastopoli garnisonis vanimad kolm isikut: armeeosade peaülem, elatanud ja andetu kindralleitnant Moller, järgmine teenistusvanuselt oli viitseadmiral Nahhimov, kes oli sel ajal eskaadriko-mandöriks ja juhtis lõunapoolse kindlustatud rajooni kaitsmist; Nahhimovile järgnes viitseadmiral kindraladjutant Kornilov, kes oli sel ajal Musta mere laevastiku staabiülemaks ja juhtis põhjapoolse kindlustatud rajooni kaitsmist.

Sõjaväelise alluvuse kohaselt pidi kujunenud olukorras vanemaks ülemaks saama eatanud kindral-

leitnant Moller. Linnakaitse huvides aga oleks pidanud linnakaitse ülemaks olema Nahhimov või Kornilov.

Faktiline kolmikvõim tegi Sevastoopoli kaitsjate selletagi äärmiselt raske olukorra üsna keerukaks. Olukord nõudis, et viivitamata tehtaks lõpp sellisele korratusele, mis oli tekkinud vürst Menšikovi hooletuse tagajärjel.

Nahhimov, ustavana oma põhimõtetele mitte midagi arvestada, kui seda nõuavad võitluse edukuse huvid, leidis eneses küllalt mehisust selleks, et rikkuda sõjaväelise subordinatsiooni nikolaiiaegset korda ja astuda välja andetu Molleri vastu Kornilovi kasuks. 13. septembril toimunud sõjanõukogu istungil teatas Nahhimov temale omase otsekohesuse ja siirusega, et Moller ei olnud suuteline linna kaitsmist juhtima, ja pani ette volitada selleks ülesandeks Kornilovit, lisades juurde, et ta ise allub rõõmuga teenistusvanuselt nooremale Kornilovile.

Nahhimovi demonstratiivne avaldus tunnustada oma ülemaks Kornilov sundis kindral Mollerit omakorda andma käskkirja, milles ta teatas, et Kornilov määratakse linnakaitse staabiülemaks. Kindral Moller pidi selle järeleandmise tegema, kuna ta teadis, et teda ei salli ei mereväelased ega isegi temale endale alluvad ohvitserid, kõnelemata juba sõdureist.

Selliselt moodustati ühtne ülemjuhatus; faktiliseks garnisoniülemaks sai Kornilov. Hiljem kutsus Menšikov Nahhimovi pealekäimisel kindral Molleri ära enda juurde, kust ta pärastpoole armeest hoopis ära komandeeriti. Pärast Molleri lahkumist osutasid Nah-

himov ja Kornilov veel suuremat algatusvõimet linna kaitse tugevdamises. Veendunud selles, et liitlased olid otsustanud peamise sõjategevuse üle viia linna lõunapoolle, võtsid ka linnakaitse juhid omakorda tarvitusele vastuabinõud.

Nahhimov viis rea laevu Lõunalahest välja ja paigutas need laiali nii osavasti, et laevade suurtükid mängisid suurt osa nii vaenlase pommituste ja tormijooksude tagasilöömises kui ka igapäevases vastastikususes suurtükiväe tulevahetuses vaenlasega.

Samal ajal alustas Nahhimov Tottlebeni plaanide järgi ja tema abiga veel intensiivsemat kindlustuste ehitamist linna lõunaosas.

Kornilov omakorda viis põhjaosast lõunaossa üle 11 mereväepataljoni, andes need abiks Nahhimovile kaitseliinide ehitamiseks.

Muinasjutulise kiirusega tõusid kindlustused, ühtlasi kasvas ja tugevnes linna kaitsjate võitlusvaim. Garnison valmistus vaenlase võimalikku tormijooksu tagasi lööma.

15. septembri varahommikul sõitis Kornilov oma abiliste saatel läbi kogu kaitseliini, vesteldes kõikjal ohvitseride, madruste ja sõduritega ning innustades neid võitluseks.

«Võidelgem kuni viimse meheni,» kõneles ta neile. «Taganeda ei ole meil kuhugi: meie taga on meri. Ühelgi ülemal ei luba ma anda taganemissignaali; trummilööjad peavad selle signaali unustama. Ja kui keegi ülemaist käsib mängida taganemissignaali, siis torgake läbi selline ülem; torgake läbi trummilööja, kes julgeb mängida häbistavat signaali. Seltsimehed, isegi kui mina käsiksin mängida taganemis-

signaali — ärge kuulake mind, ja lurjus on see teie hulgas, kes mind maha ei löö.»¹⁸

Kaasaeglaste tunnistuse järgi elasid kõik ühtse mõttega võidelda viimse võimaluseni ja kaitsta Sevastopoli iga hinna eest.

15. ja 16. septembril oli olukord äärmiselt pinev, seda enam, et linna kaitsjail ei olnud mingit sidet Menšikovi armeega. Alles 17. septembril saadi esimesed teated selle kohta, et Vene armee ligineb jälle Sevastopoolile.

Sama päeva õhtul jõudis Vene armee eelvägi Inkermani nõlvaku juurde ja astus ühendusse linna põhjaosaga. 18. Septembri keskpäeval ilmusid Sevastopoli kaitsjate suurimaks rõõmuks Belbeki kõrgustikel nähtavale armee peajõud. Samal päeval kell 2 saabus neljandale patarele vürst Menšikov.

Vaenlane oli sel ajal juba jõudude koondamist linna lõunaosa juures lõpetamas ja hakkas tegema üksikuid luureretki ning rünnakuid.

Esimene suurtükiväe tulevahetus oli alanud juba 11. septembril. Ja sellest ajast peale muutus see iga päevaga üha intensiivsemaks.

Vene armee ilmumine Sevastopoli juurde mõjus julgustavalt linna kaitsjaile. Nahhimovi ja Kornilovi mõjutusel andis vürst Menšikov oma nõusoleku linna garnisoni tugevdamiseks. 19. septembril arvati garnisoni koosseisu Moskva ja Borodino polgud, Tarutino polgu 3. pataljon, üks kergepatarei ja üks kasakate sotnja, kokku ligemale 9000 tääki.

¹⁸ Kogumik «Sevastopoli kaitsmine», koostanud polkovnik Zajontškovski, 2. trükk, St.-Peterburg, 1904.

Samal ajal tugevnes ka Menšikovi armee, kuhu jõudsid pärale Butõrski jalaväepolk, Volõõnia ja Minski polgu varupataljonid, Musta mere varu-liinipataljon, kaks sotnjat kasakaid ja mõned patareid.

Paremaks juhtimiseks jaotati Kornilovi algatusel kaitseliin 20. septembril neljaks sektoriks: 1. sektor, mis hõlmas maa-ala merest reduudini nr. 1 (Švarzi reduut), allutati kindralmajor Aslanovitšile; 2. sektor — reduudist nr. 1 kuni Gribokini, viimane kaasa arvatud — allutati viitseadmiral Novosilskile; 3. sektor — patareist Peressõpil kuni Doki lõhanguni — allutati kontradmiraal Panfilovile ja 4. sektor — Doki kaldast kuni reidini — kontradmiraal Istominile.

Garnisoni jõud moodustasid selleks kuupäevaks juba ligemale 24 000 meest, arvestamata laevadele jäänud meeskondi.

Kõik need päevad juhatas Nahhimov endiselt väsimatult kaitseliinide kindlustustöid. Iga päev käis ta mitu korda läbi kaitseliini kõige ohtlikumad lõigud. Küll hea sõnaga, küll nõuga, aga, kus tarvis, ka rangu-sega seadis ta korra jalule bastioonidel, andis vap-ruse eeskuju võitluses vaenlasega, õpetas, kuidas suur-tükkidega paremini sihtida, et vaenlast eksimatult tabada. Tänu tema väsimatule energiale korrastati linna kaitsjate toitlustamine Mereväe ameti toiduvaru-dest, organiseeriti hospitalid ja korraldati haavatute transport nendesse.

Vastavalt kujunenud olukorrale paigutas Nahhimov 2. oktoobril ümber osa laevu ja aurikuid. See ümber-paigutus osutus niivõrd õnnestunuks, et laevad püsi-sid üldiselt neil positsioonidel kuni kaitsetegevuse

lõpuni. Sallimata vähimatki korratust, veel vähem kantseleilikku viivitamist, sõandas Nahhimov neil päevil linna kaitsmise huvides rikkuda kõiki neid juhendeid, korraldusi ja instruksioone, mis vähimalgi määral pidurdasid linna kaitsmise ülesande täitmist. Nii vallandas ta ametist linna kaitsmist pidurdavaid ametnikke, jagas oma äranägemist mööda vara ja toiduvarusid nii mere- kui ka maaväeosadele, arvestamata võimalikke tagajärgi. Ta tagandas ametist kõlbmatuid ohvitseri, määras teenistusse ja edutas teenistuses kõige julgemaid ja andekamaid, kehtestas bastioonidel, lünettidel ja teistel kindlustustel mereväelise korra.

Ühe sõnaga, Nahhimov tegutses nii, nagu dikteerisid talle kohusetunne, patriotism, teadmised, kogemused ja tahtekindlus.

Nahhimovi tegevus leidis täielikku heakskiitmist tema sõbra ja võitluskaaslase Kornilovi poolt ning pälvis nii mereväeohvitseride kui ka maaväeülemate ja sõdurite imetluse. Nahhimovi eeskujul ja armastusest tema vastu tegid inimesed linnakaitse tugevdamiseks kõik võimaliku ja isegi kõike näiliselt võimatut ning samuti lahinguis, mis iga päevaga muutusid üha ägedamaks.

Pinevus kasvas. Sevastopool muutus Krimmi sõja peamiseks sõjatandreks. Nahhimov mõistis esimesena, et Inglise-Prantsuse väed takerduvad kauaks ja tõsiselt võitlusse Sevastopoli pärast.

Septembri lõpul ilmnes, et vaenlane valmistub linna, laevastiku ja kindlustuste pommitamiseks. Liitlaste plaan seisis selles, et mitmepäevase ägeda pommitamisega teha maatasa kõik kindlustused, tekitada suuri

purustusi laevastiku ülejäänud osale ja vallutada siis linn ning sadam otsustava tormijooksuga.

Pärast kauaseid ettevalmistusi algas 5. oktoobril Sevastopoli pommitamine. Maa poolt alustasid liitlased pommitamist koidu ajal, merelt aga keskpäeva paiku. Sevastopoli kaitsmisest osavõtnute mälestuste järgi meenutas linn sel päeval põrgut. Üksnes liitlaste laevastik saatis päeva jooksul linna pihta ligemale 150 000 mürsku.

Ent vaenlase raevukast rünnakust hoolimata löid linna kaitsjad selle ikka ja jälle tagasi, küll suurtüki-, küll püssitulega, vahel aga ka täägi-vasturünnakutega. Linna kaitsjate ennenägematu kangelaslikkus, püsivus ja visadus, millega nad püstitasid päeva jooksul hävitatud kindlustused öö kestel ikka ja jälle üha uuesti, sundis liitlasi loobuma oma esialgsest plaanist vallutada Sevastopol tormijooksuga. Nii oli vaenlane sunnitud nüüdsest peale alustama linna pikaldast ja süstemaatilist piiramist.

Liitlaste otsus viia oma väed linna põhjaosa juurest lõunaosa juurde, samuti loobumine kohesest tormijooksust ja ettevalmistus pikaldaseks linna piiramiseks osutus vaenlase väejuhatuse strateegiliseks veaks, mis tuli kasuks ümberpiiratuile. Neil võimaldus nüüd tugevdada Sevastopoli kaitsevõimsust garnisoni täiendamisega ja side korraldamisega, seades jalule ühenduse armeega ja koondada linna kaitsjate jõud.

Sevastopoli kaitsjate erakordne kangelaslikkus ja linnakaitse juhtide meelekindlus andsid vaenlasele tunda Vene vägede jõudu. Kuid esimese edu rõõmu tumestas linnakaitse ülemal kindraladjutant Kornilovi surm. 5. oktoobril sai Kornilov Malahhovi kurgaanil

vaenlase kuulist raskesti haavata ja suri kolmandal päeval pärast haavatasaamist.

Sõbra surm vapustas sügavasti Nahhimovit. Kuid Sevastoopoli kaitsjad ei kaotanud selle kurva sündmuse tagajärjel oma meeolekut ega hakanud norutama.

Pärast Kornilovi surma määras vürst Menšikov linnakaitse peaülemaks viitseadmiral Stanjukovitši. Kindralleitnant Moller jäi esialgu amee väeosade juhatajaks. Staabiülemaks määrati Peterburist saadetud polkovnik Popov. Nahhimov aga jäi endiselt laevastiku juhatajaks ja lõunaosa kindlustatud rajooni ülemaks. Nahhimovi vähimagi vastava soovi korral saada linnakaitse peaülemaks oleks vürst Menšikov ta selleks määranud, kuid, nagu varemgi, ei avaldanud Nahhimov sellist soovi nii oma loomupärase tagasihoidlikkuse tõttu, kui ka sellepärast, et ta ei pidanud ennast küllalt kompetentseks juhtima lahingutegevust maismaal. Jättes otsustamata, kuivõrd Nahhimovil selleks õigus oli, ent pärast Kornilovi surma sai ta linnakaitse hingeks, ning tema truudeks võitluskaaslasteks ja abilisteks said Totleben, Istomin ja teised andekad laevastiku ning armee ohvitserid, kuna Stanjukovitš, Moller ja Popov olid vaid juhid paberil.

Ei olnud ühtki linna kaitsmisega seotud küsimust, mida oleks otsustatud ilma Nahhimovita. Kõik arvestasid tema nõuandeid, joondudes tema järgi ja püüdes teha kõik nii, nagu teeb Nahhimov. Ka madrused ja sõdurid ei tundnud Nahhimovist suuremat autoriteeti. Juba üksnes Nahhimovi juuresolek innustas bastioonidel viibivaid sõjamehi võrratuile kangelas-

tegudele. Ja kõik Nahhimovi mõtted ja teod olid suunatud Sevastoopoli vastupanuvõime tugevdamisele, et kaitsta linna vaenlase eest.

Liialdamata võib ütelda, et kogu Sevastoopoli kaitse juhtimine oli Nahhimovi kätes, ning et just tema oli see, kes kasvatas mehi neile kangelastegudele ja sellele visadusele, mida nad ilmutasid kuni võitluse lõpuni.

Päeva jooksul jõudis Nahhimov kõikjal viibida: laevadel, bastioonidel, uute kindlustuste ehitustöödel sadamas, arsenalis, — igal pool kontrollides linna kaitseteid.

Kõige sagedamini nähti teda 4. bastioonil, mis oli kõige tähtsamaks ja kõige ohtlikumaks linna kaitsevööndi lõigus. 5. oktoobrist saadik kestis kavakindel bastiooni purustamine vaenlase kahurväe tulega, kuid niisama pideva visadusega taastati venelaste poolel kõik purustatu ikka ja jälle ning jätkati kangelaslikku võitlust vaenlase vastu.

Tänu Nahhimovile muutus 4. bastioon üheks tugevamaks kaitseehituseks, mis oli suuteline vastu pidama vaenlase kuitahes tugevale tulele.

Sevastoopoli kaitsjate kangelaslik võitlus 5. oktoobril a. 1854 tekitas vaenlase ridades segadust: liitlased ei teadnud oodata venelaste nii visa vastupanu ega nende suurtükkide nii täpset tulistamist, ka oli neile teadmata venelaste raskesuurtükkide olemasolu. Liitlasarmeede mõlemat ülemjuhatajat — Raglan'i ja Canrobert'i (viimane asendas surma läbi lahkunud Saint-Arnaud'd) — hämmastas Sevastoopoli kaitsjate visadus. Venelaste igapäevased vasturünnakud tekitasid suurt kahju liitlaste laevastikule, kahurväele ja elavjõule.

Prantsuse ja inglise ajakirjanduses hakkas ilmuma pessimistlikke artikleid, kus kirjutati, et venelastel olla lõpmata palju suurtükke ja laskemoona ning tugev garnison ning et venelased olla visad võitlema. Tundus isegi juba hädaldamist sõja pikaldase kestuse üle.

Pärast esimest rasket pommitamist 5. oktoobril algasid Sevastopoli rasked päevad. Kuid möödunud võitlustes karastatud sevastopollased jätkasid vaenlase tagasilöömist, tekitades talle suuri kaotusi. Nii möödus visades võitlustes 1855. a. talv, siis kevad ning saabus suvi. Võitluse pikalevenimise tagajärjel hakkasid Sevastopoli kaitsjad tundma üha teravamini puudust toidumoonast, eriti aga laskemoonast. Ka hakkas end tunda andma liitlaste relvastuse üldine paremus, eriti aga nende üleolek vintkahurite ja -püsside alal.

Sevastopollased maksid oma verrega Venemaa mahajäämuse eest tehnilisel ja majanduslikul alal, mille põhjustas pärisorjuslik kord. Ent kui raske ka Sevastopoli kaitsjatel oli, ometi panid nad kõigile katsumustele visalt vastu. Mitte ainult Venemaal, vaid juba üle kogu maailma oli levinud kuulsus nende kangelastegudest ja vastupanu visadusest, millega nad vaenlase peamisi maa- ja merejõude kinni pidasid. Isegi vaenlased olid sunnitud tunnustama vene sõdurite ja madruste sõjamehelikke vourusi ning juhtide haruldast kaitseoskust.

Vaenlase tormijooksude tagasilöömisel, samuti vaenlase positsioonide nii päevastel kui öistel ründamistel osutasid ohvitserid ja madrused haruldast mehisust ning vaprust.

5. oktoobril langes 5. bastiooni kasematti vaenlase pomm. 43. laevastiku-ekipaazi madrus G. Paljuk kahmas mütsiga vett ja sööstis pommi süütekapslit kustutama, kuid pomm jõudis enne lõhkeda. Suitsu haihtudes nägid kõik imestusega madrust seisvat oma mütsiga ikka veel samal kohal, siunates äpardumist.

Samal päeval langes pomm ühe madruste rühma lähedale. Madrus T. Aleksandrov sööstis selle juurde liivakotiga ja kustutas hõõguva süütekapsli.

Mitu vaenlase sõdurit sihtis leitnant Birjuljovi pihta, kes oli tuntud oma julgete rünnakute poolest vaenlase kaevikusse. Märgates Birjuljovi ähvardavat ohtu, päästis madrus Ševtšenko oma elu ohverdamise hinnaga oma ülema, kattes teda oma kehaga.

Üldtuntud on 30. laevastiku-ekipaazi madruse Pjotr Koška nimi, kes sai kuulsaks oma kartmatute vasturünnakutega ja kes iga päev sooritas sõna tõelises mõttes vapruste imesid.

Madruste eeskuju järgisid ka sõdurid. Nii sattus kähmluses inglasega Ohhoota polgu lipukandja langes lipp inglase kätte. Kuid allohvitserid I. Barabašev ja O. Ignatjev sööstsid vaenlase jõugu sekka ja kiskusid vaenlaselt polgu lipu.

Taružino polgu sõdur Polénov, olles prantslastest ahistatuna taganenud kõrge kalju servale, hüppas sealt alla, et vältida vangisattumist.

Nii nagu admiral Nahhimovi juhtimisel peetud Sinope lahinguski, nii ilmnisid ka Sevastopoli kangelasliku kaitsmise raskeil päevil erilise ilu ja kujukusega vene mereväehvitseri ja madruse kõrged moraalsed omadused. Need olid meremehed-sõdurid, kes võitlesid sangarlikult mitte ainult merel, vaid kui

seada nõudis olukord, ka maismaal, kuhu nad tõid kaasa oma mereväelise korra ja harjumused, olid vapruse ja mehisuse eeskujuks, näidates, kuidas lüüa vaenlast hoolimata tema arvulisest ülekaalust ning materjalide ja tehnilise relvastuse ülekaalust.

Sevastopoli kaitsmise tubli juhtimise ja isikliku vapruse eest autasustati Nahhimovit 11. jaanuaril 1855 «Valge Kotka» ordeni ja tänukirjaga.

Vastuseks sellele autasule ütles Nahhimov:

«Kas võidame või sureme venelase nime vääriliselt.»

23. veebruaril 1855 tagandati vürst Menšikov ülemjuhataja kohalt. Tema asemele määrati vürst Gortšakov, kes aga oma taktika poolest Menšikovist milleski oluliselt ei erinenud.

Oodata uult ülemjuhatajalt tõsist juhtimist ja abi linna kaitsmisel oli asjata. Tuli endiselt loota ainult oma jõule ja oskusele.

Liitlased püüdsid Sevastopoli lõpule jõuda. Kogu talve kestel valmistusid nad uueks pommituseks ja tormijooksuks. Need vaenlase ettevalmistused ei jäänud tähele panemata Nahhimovi ja tema abiliste poolt. Sevastopoli kaitsjad valmistusid omakorda vastupanuks.

Sevastopoli teine pommitamine algas 25. märtsil 1855 kell 5 hommikul. See oli veel ägedam, kui pommitamine 5. oktoobril 1854. Kõik vene kaitseliinid ja sadamalähedased linnatänavad olid kuule ja pomme täis külvatud. Pommitamine ja selle vaheaegadel üksteisele järgnevad tormijooksud kestsid ligemale 10 päeva. Kõige ägedamad võitlused arenesid jälle 4. bastioonil ja Kamtšatka lünetil. Nahhi-

movi isikliku vahvuse ja püsivuse ning hea juhtimis-
oskuse tõttu läks korda organiseerida vaenlasele
vastupanu ja hoida need kaitseliinid endi käes. Ent
vaenlase pealetungi tagasilöömisest hoolimata muu-
tus linna kaitsjate olukord iga päevaga üha raske-
maks. Nende jõud olid raugemas. Varud kahanesid
kiiresti ja üha teravamaks muutus puudus püssirohust
ja muust laskemoonast. Liitlased aga said pidevalt
toetust materjalidena ja elavjõuna. Liitlasvalitsused
tegid igasuguseid pingutusi võitmatu Sevastopoli
vallutamiseks ning kauakestnud sõja lõpetamiseks.

Marx ja Engels, kes Krimmi sõja käiku tähelepane-
likult jälgisid, kirjutasid:

«Suurt ärevust tekitavad nii Inglis- kui ka Prant-
susmaal (hoopis suuremat, kui see võib paista pealis-
kaudsel vaatlemisel) liitlaste suured ja üha kasvavad
sõjalised raskused; Sevastopoli visadust, kes ei taha
langeda liitlaste survele... peetakse väga pahaendeli-
seks asjaoluks.»¹⁹

2. märtsil 1855 avaldati Nahhimovi kuulus käskkiri
Sevastopoli garnisonile.

Selles käskkirjas kirjutas Nahhimov, et vaenlane
jätkab linna piiramist ja suurendab oma jõude, kuid
et kuus kuud kestnud kaitsetegevuse ja kindlustuste
ehitamise tagajärjel on ka meie kaitsevahendid tugev-
nenud. Nahhimov avaldas veendumust, et ükski linna
kaitsja ei hakka kahtlema meie jõus ning et kõik jät-
kavad endiselt võitlust.

Nahhimov nõudis ülemailt inimeste hoidmist. «Pean
oma kohuseks kõigile ülemaile meenutada neil lasu-

¹⁹ Marx ja Engels, Teosed, kd. X, lk. 198 (vene k.).

vat püha kohust, ja nimelt: kõigepealt hoolt kanda selle eest, et vaenlase patareide tule avades ei viibiks lahtistel kohtadel ainustki ülearust, tegevuseta inimest, ning et isegi suurtükkide meeskonnad ja inimeste arv võitlusega seotud tööde juures oleks piiratud äärmise vajadusega. Hoolikas ohvitser leiab olukorda kasutades alati abinõusid vähema arvu inimestega toime tulla ja vähendada seega hädaohus viibijate arvu.»

Iga linna kaitsja elu, jätkab Nahhimov, «kuulub isamaale, ja mitte üksnes uljus, vaid ainult tõeline vaprus toob isamaale kasu ja au sellele, kes oma tegudes oskab eraldada vaprust tühisest uljusest».

Nahhimov keelas ära vahetpidamata sihtimiseta tulistamise, millega raisatakse ainult püssirohtu ja laskemoona.

See käskkiri tõendab veel kord, et Nahhimov oli vankumatult kindel oma otsuses linna kaitsta, see annab tunnistust Nahhimovi patriotismist, tema arukast ja hoolikast suhtumisest inimestesse ja sellest, kui õigesti ta hindas tõelist vaprust ning taunis meeletut uljust.

7. märtsil 1855 tuli Nahhimovil jälle läbi elada tugev vapustus. Sel päeval langes kontradmiral V. I. Istomin, Nahhimovi vanim sõber ja seltsimees, kes oli talle lähedane juba Navarino lahingu päevilt. Kirjas oma õpetaja M. P. Lazarevi naisele kirjutas Nahhimov Istomini surma puhul: «Jekaterina Timofejevna! Meie suurematu õpetaja haud, mis on igale venelasele püha, võttis jälle vastu ühe tema armsama kasvandiku põrmu.»

Tubliduse eest Sevastoopoli kaitsmisel anti Nahhimovile 26. märtsil 1855 admiralil auaste.

Käskkirjas 12. aprillist 1855, mille Nahhimov andis enese admiraliks ülendamise puhul, kirjutab ta: «Sevastoopoli kangelaslik kaitsmine, millest meremeeste pere võtab nii tublilt osa, on põhjustanud monarhi võrratu armulikkuse minu kui vanema vastu selles peres.

Kõige kõrgema käskkirjaga olen möödunud märtsikuu 26. päevast ülendatud admiraliks. Kadestusväärset on mulle osaks langenud olla ülemaks alluvaile, kes oma vaprusena ehivad oma ülemat.

Loodan, et härrad admiralid, kaptenid ja ohvitserid lubavad mul väljendada siinkohal siirast tänu ning kinnitada, et nad on meie kalli Sevastoopoli kangelasliku kaitsmisega osutanud mulle säärast au, et ma olen täiesti pälvimatult saanud soosingu osaliseks.

Madrused, ons mul tarvis rääkida teile teie kangelastegudest meie kalli Sevastoopoli ja laevastiku kaitsmisel; oma noorusaastaist saadik olen alati olnud teie tegude tunnistaja ja näinud teie valmisolekut surra esimese käsu puhul; me oleme ammugi sõpradeks saanud. Oma lapsepõlvest peale olen teile uhke. Ärgem andkem Sevastoopolit vaenlasele. ...teie annate mulle võimaluse kanda oma lippu peamastis niisamasuguse auga, nagu ma kandsin seda tänu teile teistelgi mastidel... Te veenate vaenlasi, et me pole unustanud oma meremehe oskusi ka Sevastoopoli bastioonidel, vaid oleme isegi tugevdanud distsipliini ja innukust, mis alati on olnud ehteks Musta mere meremeestele.

Palun kõiki väeosade ülemaid see käskkiri oma väeosades ette lugeda. Admiral Nahhimov».²⁰

Käskkiri kutsus välja üksmeelse heakskiidu kogu garnisoni isikliku koosseisu hulgas, sest oldi uhke oma admiralile, kes oli madrustele mitte ainult autoriteetseks juhiks, vaid oli neile ka armsaks saanud kui inimene.

25. mail 1855 kell 3 päeval alustasid liitlased arvult kolmandat linna pommitamist. 26. mail kõvenes pommitamine eriti Selenga, Volõõnia ja Kamtšatka reduutidel, mis olid võtmeks Malahhovi kurgaani kindlustustele. Vaenlane oli otsustanud vallutada need kindlustused iga hinna eest, mis oleksid avanud talle ligipääsu Malahhovi kurgaani ja seejärel kogu linna vallutamiseks. 26. mail kella 6 paiku õhtul paiskas vaenlane nimetatud reduutide vastu tormijooksule ligemale 40 000 sõdurit, sealhulgas prantslaste valitud kaardiväeosad. Kindlustuste kaitsjaid oli enne pommitamist kõigest 850 meest, tormijooksu ajaks aga oli neid kaotuste tagajärjel jäänud vaevalt üle 600 mehe. Kuid need ei vankunud. Algas ebavõrdne ja heroismilt ainulaadne verine lahing. Vapra ja andeka kindrali Hruljovi juhtimisel võitlesid vene sõdurid elu ja surma peale Selenga ja Volõõnia reduutidel. Hoolimata lahinguhoos saadud põrutusest juhatas Nahhimov madruseid, kes kaitsesid Kamtšatka lünetti, kus võitlused muutusid enneolematult veristeks. Olgugi et vaenlase jõududel oli peaaegu sajakordne ülekaal, käisid reduudid mitu korda käest kätte, ja alles pärast suurte kaotuste kandmist valla-

²⁰ «Morskoj Sbornik», 1855, nr. 6.

tas vaenlane need alles siis, kui kindlustuste kaitsjaid oli jäänud sõna otseses mõttes vaid mõnikümmend meest.

Ent vaenlase taotlused arendada edu ja vallutada ühel hoobil ka Malahhovi kurgaani kindlustused, nurjusid. Tänu admiral Nahhimovi ja kindral Hruljovi juhatusel võitlevate vähete jõudude uskumatule visadusele jäi Malahhovi kurgaan venelaste kätte. Malahhovi kurgaani kaitsmine ning 5. ja 6. juuni lahingu võitmine õnnestus ka veel seepärast, et Nahhimov oli ettenägelikult ehitanud vaatidest silla, mida mööda sai vajalikul momendil paisata varuvägesid Korabelnaja linnaossa, s. o. sellesse lõiku, kus puhkesid ägedaimad lahingud.

Nahhimovi tahtekindlus, visadus, oskus ja võrratu heroism ning kõigi teiste reduutide kaitsjate mehine kangelaslikkus ajasid nurja mitte ainult Inglise ja Prantsuse armeede ülemjuhatajate plaanid, vaid ka nende valitsuste (ja eriti Napoleon III) plaanid, kes nõudsid Malahhovi kurgaani vallutamist iga hinna eest, et siis võimalikult kiiresti lõpetada võitlus Sevastopoli pärast, mille kestvus tekitas Euroopas üha ebasoodsamat muljet.

Ehkki Malahhovi kurgaani pärast peetud võitluste tulemused olid tühised, andsid Inglise ja Prantsuse valitsused neile väliselt suure edu tähtsuse. Samal ajal, kui armeele ametlikult saadeti spetsiaalseid õnnitlusi, avaldati teistes dokumentides rahulolematust nii tühise edu üle. Et oma valitsuste nõudmist rahuldada, isiklikku prestiiži tõsta, ning et lõpuks, rütemini lõpetada kauakestnud võitlused Sevastopoli pärast, hakkasid liitlased ette valmistama

uut, veel ägedamat pommitamist ja üldist tormijooksu.

Kolmas linna üldine pommitamine maalt ja merelt algas 5. juunil 1855. Pommitamine kestis lakkamatult kuni kella 3-ni 6. juuni hommikul ja siis algas äkki üldine tormijooks vene kindlustustele. Ent selgi korral ei saavutanud vaenlane peale hiiglasuurte kaotuste midagi. Nahhimovi ja kindral Hruljovi juhatusel lõid vene madrused ja sõdurid selle päeva jooksul tulega ja täägivasturünnakutega tagasi üheksa prantslaste ja mitu inglaste tormijooksu.

Vaenlase kallaletungi tagasilöömisel püssitulega, eriti aga täägivõitlustes andsid mereväepataljonid sõdureile enneolematult visas vastupanus ja heroismis eeskuju. Viie laeva mereväelased tulistasid oma suurtükkidest prantslaste varupolkusid ega lasknud vaenlase laevastikku merelt linna lähistele.

Venelased saavutasid täieliku võidu vaenlase ülekaalukate jõudude üle. Prantslaste ja inglaste kaotused sel päeval olid üle 7000 mehe, sellest langenuid ligemale 2500 ja haavatuid 4500.

Vapruse ja hea juhtimise eest 6. juuni tormijooksu tagasilöömisel esitati Nahhimov uueks autasustamiseks, seekordne autasu oli rahaline, kandes ametlikult rendi nimetust. Ülemate hämmastuseks, kes talle autasustamise otsuse kätte andsid ja teda õnnitlesid, avaldas Nahhimov: «Aga milleks anda mulle rent? Oleks mulle parem pomme saadetud.»

27. juunil 1855 hakkas vaenlane intensiivselt pommitama 3. bastiooni. Pommitamine jätkus raugemata jõuga ka 28. juunil.

Juba 27. juunil kippus Nahhimov 3. bastioonile,

kuid igasuguste ettekäänete abil hoiti teda sealt eemal. Kui aga 28. juunil pommitamine tugevnes, ei saadud enam Nahhimovit tagasi hoida. Hoiatustele mitte sõita kõige kardetavamatesse kohtadesse vastas Nahhimov tavaliselt: «Kui sõidad bastioonile, on kohe röömsam hingata.»

Kell 4 päeval käskis Nahhimov saduldada hobuse ja siirdus oma lipuohvitseride Kostõrevi, Koltovski ja Feldhauseni saatel 3. bastioonile. Kindlustuste ülevaatamisele minnes väljus ta ettevaatamatult varjendist. Kohe laksatas üks püssikuul rinnatisse Nahhimovi kõrval. Nahhimovit paluti minna varjendisse, kuid ta jäi oma kohale, vaadeldes pikksilmaga vaenlase positsioone. See ettevaatamatus sai talle saatuslikuks.

Nahhimov tahtis juba tagasi varjendisse minema hakata, kui kõlas uuesti püssipauk. Nahhimov kukkus haavatuna maha ja kaotas meelemärguse. Kiiresti viidi ta Korabelnaja linnaosast ära põhja linnaossa. Kutsuti välja parimad arstid, nende hulgas ka Nahhimovi isiklik sõber, Kiievi ülikooli arstiteaduse professor Hübbenet, kuid Nahhimovit, kes ei tulnudki meelemärgusele, oli juba hilja päästa. Hübbeneti tõendusel osutus haav eriti raskeks. Kuul oli läbistanud kolba. 30. juunil suri Nahhimov. Tubli admiral Pavel Stepanovitš Nahhimovi elutee oli lõpule jõudnud. Ta suikus vaprate surma samal bastioonil, kus olid juba varem langenud Kornilov ja Istomin.

Teades, kui võrd laevastiku ja armee ohvitserid, madrused, sõdurid ning kõik linna jäänud elanikud armastasid Nahhimovit, tahtsid mõned ülemad Nahhimovi haavatasamist kas või ajutisekski sõjaväe ja elanikkonna ees varjata. Kuid selgus, et teade Sevas-

toopoli kaitsmise juhtija raskest haavataasaamisest oli linnas silmapilkselt levinud. Kõiki vapustas see teade, kõik tahtsid surijat näha, kergendada tema kannatusi.

1. juulil, Nahhimovi matusepäeval, liikus leinamaja poole inimesi hulgana. Admiralile viimset au andma tulid tema vanad kaasteenijad, laevastiku admiralid ja ohvitserid, armee kindralid ja ohvitserid ning madrused, kelle seas oli palju neid, keda Nahhimov oli paljude aastate kestel tundnud isiklikult; hüvasti jätma linna kaitse juhtijaga tulid ka Sevastoopoli elanikud. Saabus ka ülemjuhataja vürst Gortšakov ühes oma staabi ohvitseridega.

Nahhimovi sõbrad, täites kadunu soovi, paigutasid tema põrmu samasse hauakambrisse, kus puhkasid Lazarev ning Sevastoopoli kangelased Kornilov ja Istomin.

Pealtnägijate jutustuse järgi kujunes Nahhimovi matus suurejooneliseks austusavalduseks vappa Sevastoopoli kaitsja vastu.

1. juulil kell 6 õhtul asetati admiralipõrm kirstu. Selle pähitis seisid kontradmirali, viitseadmirali ja admiralipõrm, Nahhimovi keha aga kattis Sinope lahingus vaenlase kuulidest läbipuuritud lipp laevalt «Imperatritsa Maria». «Põrmu tõid leinamajast välja ja kandsid kätel kuni kirikuni kadunu adjutantid ja teised mereväelased; sammudes spaleeridena seisvate madruste ja sõdurite vahelt, keda oli kaks pataljoni püssides mehi. Loendamatu rahvahulk täitis tänava ja kõik kõrgustikud. Näis, et Sevastoopoli küngastel ei olnud veel kunagi nähtud nii palju rahvast. Vaenlane ei tulistanud. Levis isegi kuuludus, et inglise laevad olevat raad ristanud ja lipud langetanud...

Pärast matuseteenistust Püha Mihhaili katedraalis ja pärast seda, kui madrused olid admiraliga hüvasti jätnud (nad tegid seda kahe kaupa möödudes, mis kestis üle tunni), me liikusime kõik mäkketõusvat teed mööda, saates admiralit kirstu hauani...

Admiral paigutati kolme teise: Lazarevi, Kornilovi ja Istomini, kõrvale... Ümberringi tunglesid nuuksuvad madrused, igaüks neist tahtis visata peotäis mulda... Kotsid aupaugud. Nahhimovit ei olnud enam...»²¹

Ehk küll selle teekonnaga lõppes P. S. Nahhimovi aus elu, jääb ta Venemaa ajalukku surematuna kui suur laevastikujuht, Sinope ja Sevastopoli kangelane ning oma kodumaa patrioot. Sellisena õppis Nahhimovit Sevastopoli kangelasliku kaitsemise päevil tundma kogu Venemaa, olles uhke oma vapratele poegadele.

Nahhimovi surm vapustas kõiki. Seoses võiduga Sinope juures ja kaitsehingutega Sevastopoli pärast oli Nahhimovi nimi saanud laialdaselt tuntuks üle maa. Kui Moskvasse saabus teade admiralit surmast, siis käis kellegi kaasaeglase sõnade järgi «see saatuslik sõnum Moskva elanike keskel suust suhu... Sügavat kurbust kostis lakkamatuist kaeblusist. Vanad ja noored, sõjaväelased ja tsiviilisikud, mehed ja naised, kõik võtsid osa ühisest leinast.

Jah, lühikese ajaga oli Nahhimov võitnud endale üldise lugupidamise ja saanud rahva lemmikuks.»²²

²¹ «Krimmi sõja ja Sevastopoli kaitsmise ajaloo materjalid» I, St.-Peterburg, 1871, lk. 74.

²² Sealsamas, lk. 74.

Samuti leinati Nahhimovit ka Peterburis ja Kiievis, Harkovis ja Vladivostokis, kõikjal, kuhu olid jõudnud teated tema kangelastegudest, tema südamepuhtusest ja õilsusest.

Võitlus Sevastopoli eest kestis raugematu jõuga ka pärast Nahhimovi surma. Pommitamised ja neile järgnevad tormijooksud, üks ägedam kui teine, kujunesid harilikuks nähtuseks. Kuid polnud jõudu, mis oleks suutnud murda Sevastopoli kaitsjate võitlusvaimu, mida olid kasvatanud ja karastanud lahinguis Nahhimov ja tema eelkäijad.

Alates 7. augustist 1855 omandasid võitlused iga päevaga üha ägedama iseloomu. Pommitamistel, tormijooksudel ja veristel kokkupõrgetel ei olnud enam vahet. Sõda oli äärmiselt pikale veninud, võitlustes Sevastopoli pärast olid liitlased kandnud tohutuid kaotusi, kiiresti kasvas rahva rahulolematus sõjaga liitlasmaades; kõik see sundis liitlaste ülemjuhatajaid panema kaardile kõik ja püüdma iga hinna eest valutada kas või Sevastopoli varemedki. Venelased aga kaitsesid endise visadusega oma linna, võites talle surematu kuulsuse.

27. augustil 1855 algas Sevastopoli pooleldi lõhutud kindlustuste viimne pommitamine ja üldine tormijooks. Linna kaitsjad olid kaotanud palju suurtükke, neil oli puudus laskemoonast, nende elavjõud oli väikeseks jäänud; kuid sellest hoolimata löid nad ka sel päeval ühe vaenlase tormijooksu teise järel tagasi, tekitades tema elavjõule äärmiselt suuri kaotusi.

Kuid teated, mis saabusid ülemjuhataja staapi eesliinilt, näitasid, et kujunenud olukorras oli võimatu Sevastopolit edasi enda käes hoida, ja ülemjuhataja

vürst Gortšakov otsustas anda käsu — õhku lasta lõunaosa kindlustused ja laod, viia järelejäänud väed põhjaossa ja jätta maha purustatud Sevastopol.

Selle käsu kohaselt läksid Vene väed, kes olid veel säilinud pärast 27. augusti verist lahingut, selleks ehitatud silda mööda linna lõunaosast põhjaossa. Neid saatsid kõrvulukustavad plahvatused kõigil Vene kindlustusil, mida õhku lasksid vene endi väed.

Vene väed jätsid Sevastopoli maha tema kaitsmise 349. päeval.

Muudetud Nahhimovi juhtimisel võitmatuks kindluseks, ei kapituleerunud Sevastopol vaenlase ees, hoolimata 11-kuusest piiramisest. Sevastopol jäeti küll maha, laevastik hävitati, kuid vaenlane Sevastopolit ei vallutanud.

IV

NAHHIMOV VENE MEREVÄELASTE KASVATAJANA

Nahhimov oli andeka laevastikujuhina ühtlasi vene mereväelaste andekas kasvataja. Ta kasvatas armastusega Vene laevastikku, olles uhke tema võitudele. Nahhimov oli alati äärmiselt lihtne madruste kohtlemises, ja kui tema seisusest inimesed seda talle ette heitsid, siis sai ta harilikult pahaseks. «On juba aeg lakata pidamast end mõisnikeks,» ütles ta, «madruseid aga pärisorjadeks. Madrus on peamine jõud sõjalaeval, meie aga oleme ainult vedrud, mis teda mõjutavad. Madrus seab purjesid, tema on see, kes suunab suurtüki vaenlasele. Madrus on see, kes peab abor-daaživõitlust. Kui on tarvis, teeb madrus kõik, kui vaid meie, ülemad, ei ole egoistid, kui me ei vaata teenistusele kui abinõule oma auahnuse rahuldamiseks, alluvaile aga kui astmele enese ülendamiseks. Ja kui me pole egoistid, vaid isamaa tõelised teenrid, siis me peame neid tõstma, õpetama, äratama neis julgust ja kangelaslikkust.»

Nahhimovi enese vaprustest kõnelevad lahingute nimed: Navarino, Sinope, Sevastopol. Ustavana tee-

nistusele, aule ja kohusele, vihkas energiline ja aktiivne Nahhimov neid kivinenud reegleid, mida esitasid vananenud «metoodikad» ja eeskirjad. Taotelles õpetamises lihtsat joont, tarvitas Nahhimov näitlikku õppeviisi. Ta andis inimestele ettevalmistuse sõjaks, mitte ainult ülevaatusteks ja paraadideks. Mõned nägid selles iseäratsemist ja veidrust, ning see oli tihti pilgete objektiks. Vastandina sellele iseloomustavad Nahhimovit väga tabavalt admiral Lazarevi sõnad tema kohta: «puhas hingelt ja armastab merd».

Nahhimov juhatas alati ise madruste väljaõpet, usaldamata seda kellegi teise hooleks. Kui korra võeti õpetamiseks tarvitusele küsimustik, milles olid esitatud küsimused ja vastused, astus Nahhimov otsustavalt välja selle madrustele raskesti arusaadava «katekismuse» tarvitamise vastu.

«Milline mõttetus,» ütles Nahhimov ohvitseridele, «ärge õpetage neid ometi nagu papagoisid. Olge head, ärge piinake ja hirmutage neid. Õpetage neile mõtet, mitte sõnu.»

Nahhimov ise õpetas madruseid lihtsalt ja arusaadavalt. Märgates kord, et keegi noor madrus ei saa jagu artilleeria tarkusest, s. o. ei oska eraldada pommi ja kuuli, segas Nahhimov end sellesse õppusesse.

«Noh, kärbes!²³ Mille poolest erineb pomm kuulist?» Madrus vaatas admiralile ehmunult otsa ning ta pilk rändas abiotsivalt ringi.

²³ «Kärbes» — Nahhimovi heatahtlik lemmiküte, millega ta kõnetas mitte ainult madruseid, vaid ka ohvitsere, eriti nooremaid.

«Oled sa pommi näinud?»

«Olen.»

«Noh, miks öeldakse siis, et see on pomm, aga mitte kuul? Kas tead, mis on sai?»

«Tean.»

«Aga mis pirukas on, tead?»

«Tean.»

«Noh, vaata siis: kuul on sai, pomm aga on pirukas. Ainult täidiseks ei ole juust, vaid püssirohi. Noh, mis on siis pomm?»

«Kuul püssirohuga,» vastas madrus.

«Tubli, väga tubli. Aitab seks korraks.»²⁴

Admirali selline suhtumine lihtmadrusesse, selline lihtsus kohtlemises, selline meetod arenemata noormadrusele asja selgeks teha, oli tol ajal haruldane nähtus.

Säärane oli Nahhimov inimesena ja kasvatajana. Ta õpetas oma alluvaid nii sõnaga kui näitlikult, õpetas nii, et kõik oleks selge ja õppusest oleks võimalikult rohkem kasu.

Oli palju neid, kes Nahhimovi kui kasvataja pedagoogilistest võtetest aru ei saanud. Ühed neist nägid Nahhimovis veidrikku, teised — liberaali, kolmandad — lihtsalt omapäratsejat. Kuid Nahhimov seisis kõrgemal etteheidetest ja tema pihta langevaist pilkeist. Visa tööga omandas ta üha suurema mõju laevastikus.

Lihtsus kohtlemises ei takistanud aga Nahhimovit olemast väga range ja nõudlik oma alluvate vastu, eriti merel viibides.

²⁴ «Morskoi Sbornik», 1856, nr. 13, mitteametlik osa, lk. 201.

Vähimatki hooletust või loidust ülesande täitmises karistas ta täie rangusega. Kuid kaasaeglaste sõnade järgi ei tarvitanud Nahhimov kunagi oma võimu kurjasti. Tema nõudmised madruste vastu olid õiglased, ja kui ta karistaski süüdlasi, siis ikka pälvitult. Karistustki pidas Nahhimov üheks tähtsaks ja eriti teravaks kasvatusabinõuks. Sel korral oli talle juhendiks: «Rangust kõiges, kuid mõõdukalt ja õiglaselt.»

Nagu märgivad Nahhimovi kaasteenijad, «ei olnud Pavel Stepanovitši märkused ja noomitused, muide, väga rusuvad, sest neist hoovas alati heasüdamlikust. Pärast esimest ägedust, mis avaldus väga lihtsalt ja lakooniliselt, kedagi sügavamalt solvamata, . . . püüdis ta mõne aja pärast noores inimeses tekitatud muljet leevendada mitmesuguste sedalaadi sententsidega nagu:

«Kuidas see siis nii on, härra . . . praam-soodid ei olnud teil täna küllalt pingule tõmmatud? See on halb, teist ei saa kunagi head admiralit.»²⁵

Niisama range ja nõudlik oli Nahhimov ka iseene vastu. Tõsiselt hindas ta iga sammu omaene tegevuses ja oma käitumist, teades, et tema enda käitumisest sõltub tema alluvate käitumine. Range suhtumisega iseendasse ja ausa, ennastalgava tööga avaldas Nahhimov sügavat mõju kaasteenijatesse ja omandas vaieldamatu autoriteedi nende hulgas.

Läbikäimises ohvitseridega ja ka üldse inimestega ei poseerinud Nahhimov kunagi, vaid käitus äärmiselt lihtsalt, loomulikult ja tagasihoidlikult. Kui ta teenis-

²⁵ Vene sõjategelaste elulookirjeldusi, välja andnud Berezovski, St.-Peterburg, 1904, lk. 64.

tuskohuseid täites õpetas ja kasvatas ohvitsere, ütles ta sageli neile: «... näete, selles oli minu viga, tahaksin, et seda teie juures ei esineks.»

Huvitav on Nahhimovi arvamus ergutuste ja karistuste kohta kasvatus- ja õppetöös. «Hirm mõjub mõnikord hästi,» rääkis ta, «kuid ei ole loomulik töötada mitu aastat aina hirmu sunnil. On tarvis ergutust, kaasatundmist, on tarvis armastust oma töö vastu, ja siis võib meie tublide poistega lausa imet teha.»²⁶

Olles ise väga tegev inimene, õpetas Nahhimov ka noori ohvitsere töökad olema. «Kõik võib inimeselt ära võtta,» ütles ta, «tema kuulsuse, seltskondliku seisundi, võib omistada talle kõiksugu halbu omadusi, mis on talle tõukejõuks, näiteks auahnuse, egoismi, rumaluse, kõik, mis soovite. Ühte ei saa temalt ära võtta — tema tegevuse häid tulemusi, kui see tegevus on suunatud millelegi, mis on ühiskonnale ja valitsusele kasuks...»²⁷

Nahhimov kohustas ohvitsere kasvatama madrustes julgust, kangelaslikkust, armastust ja ustavust oma kodumaa vastu. Ta juhtis nende tähelepanu sellele, kui tähtis on kasvatustöös isiklik eeskuju, ta sisendas ohvitseridesse ja madrustesse usku oma jõusse, oma relvadesse, ta näitas neile, kui tähtis on taiplikkus, mis aitab vaenlase kavatsusi avastada ja vaenlase kavalusele vastu seada oma sõjakavalust.

Kuid eriti tungival nõudis Nahhimov ohvitseridelt, et nad kasvataksid madrustes rahvuslikku uhkust Venemaa üle, oma laevastiku üle.

²⁶ «Morskoi Sbornik», 1856, nr. 13, mitteametlik osa, lk. 225.

²⁷ Sealsamas, lk. 202.

Nahhimov nõudis humaanset suhtumist madrustesse, nende inimväärikuse austamist. Nahhimovi arvates kutsub selline suhtumine madrustes esile kiindumuse oma ülematesse.

«... Seda kiindumust pean ma kallimaks kui upskate aadlike arvamus. Paljudel komandöridel ei edene teenistus laevadel sellepärast, et neil on väär arusaamine aadlikust ja nad põlgavad madruseid, unustades, et lihtinimesel on samuti mõistus, hing ja süda, nagu igal teiselgi.»²⁸

Selline avaldus Nahhimovi poolt oli Nikolai ajastu kohta väga julge.

Nahhimov armastas piiritult oma rahvast, oma kodumaad, ja, taotelles tema õitsengut, pühendas kogu oma elu kodumaa laevastiku tugevdamisele. Nagu kõiki tolle aja eesrindlikke inimesi rõhus ka Nahhimovit Nikolai-aegne režiim oma inimese isiksust rusuva omavoli ja vägivallaga.

Nahhimovi arvates tuli madruste kasvatamisel ja õpetamisel arvestada vene inimese rahvuslikke iseärasusi, isegi rohkem: mitmesugustest kubermangudest pärinevate inimeste iseärasusi, ja kõiki neid erinevusi kasutada teenistuse huvides. Muu hulgas oli selle Nahhimovi nõudmise põhjuseks asjaolu, et paljud ohvitserid, peamiselt rikaste aadlike hulgas, teadsid Inglis-, Prantsus- ja teistest Euroopa maadest rohkem kui Venemaast, eriti selle elanike kandvama osast, talupoegadest, kelle hulgas just värvatigi sõdurid ja madrused.

«Selles seisabki meie häda,» ütles Nahhimov, «et

²⁸ «Morskoi Sbornik», 1856, nr. 13, mitteametlik osa, lk. 249.

paljud noored inimesed, mõistes haridust vääralt, omandavad sellest kahjuliku suuna. See asjaolu saab meie teenistusele täielikuks hukatuseks. Muidugi pole halb rääkida võõraid keeli. Ma ei ütle selle vastu sõnagi ja olen ise neid omal ajal meelsasti õppinud. Kuid milleks vaimustuda kõigest võõrast niivõrd, et seejuures kõike oma põlata. Mõned meist on niivõrd võõra hariduse kütkes, et nad kunagi vene ajakirju ei loe ja sellega isegi kiitlevad. Ma tean seda kindlasti. On arusaadav, et sellised härrad on kõigest venelikust niivõrd võõrdunud, et neile on sügavalt vastumeelne läheneda oma lihtinimestest kaasmaalastele. Kas te arvate, et madrused seda ei märka? Märkavad paremini kui meiesugune. Me oskame paremini rääkida kui märgata, nende juures on aga see vastupidi. Aga kuidas saab edeneda teenistus, kui kõik alluvad tajuvad, et ülemad neid ei armasta, vaid isegi põlgavad? Selles peitubki tõeline põhjus, et paljudel laevadel teenistusest midagi välja ei tule ja mõned noored ülemad tahavad mõjutada ainult hirmu abil.»²⁹

«Mind hämmastavad mõned noored ohvitserid,» jätkab Nahhimov, «venelastest on nad irdunud, prantslasteni pole nad küündinud, inglastega ei sarnle nad samuti mitte, ent kõike oma nad põlgavad, kõige võõra suhtes tunnevad kadedust ega mõista seetõttu omi kasusid sugugi. See ei kõlba kuhugi!»³⁰

Huvitav on jälgida, kuidas Nahhimov ohvitseri, eriti nooremaid, väikeste eksimuste ja hooletuse pärast teenistuses «läbi võttis». Kord õppuste ajal mär-

²⁹ «Morskoi Sbornik», 1856, nr. 13, mitteametlik osa, lk. 224—225.

³⁰ Sealsamas, lk. 225.

kas Nahhimov, et tekiohvitseri süü läbi katkesid mõned besaan-soodid. Nahhimovi poolt väljakutsutud ohvitseri sõnade järgi toimus nende vahel järgnev kahekõne:

«Härra Kortšagin», ütles mulle Pavel Stepanovištš, «teil katkes besaan-soot!»

«Seda küll, just praegu katkes.»

Ise aga mõtlen, et kuidas võib unustada sellist tähtsat sündmust.

«Te peate mulle ütlema, mispärast see katkes?»

«Jumal seda teab,» vastasin ükskõikselts. Pavel Stepanovištš vaatas imestusega mulle otsa.

«Esiteks, härra Kortšagin, on sellised vastused kuidagi imelikud. Kui mul oleks selleks õigus, siis paneksin teid selle eest kaheks aastaks istuma ja pattu kahetsema; teiseks, kes siis veel peab teadma sellise lihtsa asja põhjust, kui mitte mina ja teie, härra Kortšagin!... Besaan-sootide eest hoolitsemine on kõigepealt mitšmanide asi. Hüva, asuge oma töö juurde.»³¹

Olles vilunud pedagoog, väljapaistev spetsialist merenduse alal ja suurepärane praktik, taotles Nahhimov seda, et ohvitserid ja madrused kiinduksid mereväeteenistusse, jäädes mereväelaste kutsele kogu eluajaks truuks.

Kogu oma eluajal tegeles Nahhimov enesearendamisega. Haritud ohvitserina täiendas Nahhimov järjekindlalt oma teadmisi teaduse, kirjanduse ja kunsti, eriti aga meresõjanduse alal.

³¹ «Morskoi Sbornik», 1856, nr. 13, mitteametlik osa, lk. 215.

Ta luges vene ajakirju ja ajalehti ning välismaa kirjandust ja ajakirjandust. On teada, et ta luges järjekindlalt inglise ajalehte «Times». Ta oli üks esimesi Lazarevi ohvitseri, kes soetas laeval eeskujuliku raamatukogu ja muutis ohvitseride ühisruumi omapäraseks ohvitseride klubiks, mille ülesandeks oli pöörata ohvitseride peamist tähelepanu eneseharimisele ning sõja- ja meresõjanduse uusimate küsimuste arutlemisele.

Kui inimest ja väepealikut iseloomustavad Nahhimovit kirjad, mis ta kirjutas Sevastopoli kaitsmise raskeil päevil. Need kirjad on enamasti kirjutatud võitlustes langenud ohvitseride vanematele. Toome näiteks kirja, mis on kirjutatud 24. märtsil 1855 ühe vaprate surma suikunud ohvitseri isale. «Armuline härra Lazar Markovitš! Teie kui sõjamehe vapper elukäik õigustab mind kõnelema Teiega avameelselt, kuigi asi puutub tunnetesse. Nõustudes oma poja sooviga, saatsite Te ta Sevastopolisse, mitte autasu saama ega puhkama, vaid aetuna kohusetundest, mis lasub igal venelasel ja eriti meremehel. Te andsite talle oma õnnistuse kangelasteoks, milleks kutsusid teda isa eeskuju ja manitsused, mis olid teda mõjutanud lapsepõlvest saadik. Pühalikult täitsite Teie oma kohust ja ausalt täitis selle ka Teie poeg. Tema enese soovil anti talle ülesanne jälgida Kamtšatka lüneti ees kaevikuis asuvate vaenlase vägede tegevust. Sevastopolis oli raske leida temataolist ohvitseri, kes, viibides iga öö vaenlase kuulirahe all, ei unustanud hetkekski oma posti tähtsust ja võis hommikuti uhkusega teatada, et tema valvsus polnud asjata. Tema valvele määramise hetkest alates sai

vaenlane tegutseda üksnes täiesti maasse kaevudes, jõudmata verssokitki edasi...

Juhuslik granaat põhjustas Teie poja surma: ta langes kell üks öösel 22. vastu 23.!»³²

Ehkki langenu omastel oli raske taluda armastatud inimese kaotust, oli neile ometi lohutuseks Nahhimovi kiri, millele nad võisid uhked olla, sest nende poeg oli, tema ülema sõnade järgi, olnud kartmatu sõdur, kes ei häbistanud oma nime võitluses vaenlasega.

Kuid selles, nagu teisteski seda laadi kirjades, ei piirdunud Nahhimov sellega, et teatas omastele ainult langenu kangelastegudest ja tema suremise ajast ja surmapõhjusest. Samas kirjas kirjutab Nahhimov edasi: «Sevastopoli, kus surmateade ei avalda pea-aegu mingit muljet, oli Teie poeg üks väheseid, kellele sai osaks kõigi meremeeste ja tema tuttavate siiras lein; ta maeti Ušakovi nõkku. Mina ise saatsin teda hauda ja olin leinajate siirate pisarate ning kurbuse tunnistajaks. Saates Teile selle kurva teate, palun uskuda, et ka meie, tema seltsimehed, jagame koos Teiega Teie tundeid: oivalise ohvitserina ja haruldaste hingeomadustega inimesena oli ta meie seltskonna ehteks ja uhkuseks, tema surma aga kanname mälestuses kui Sevastopoli pärast toodud kibedat lunastusohvrit paratamatusele. Lõpetades kirja julgen Teid paluda anda mulle võimalust kas või kaudseltki kasulik olla tema õnnetule abikaasale ja tema perekonnale.»

Selliseid kirju saatis Nahhimov Sevastopoli kaitsmise ajal kümneid.

³² Väljavõte Nahhimovi avaldamata kirjast, mida hoitakse Sevastopoli muuseumis.

Toome Nahhimovi kirja, mille ta kirjutas oma sõbra kontradmiral Istomini kangelassurma puhul tema vennale Konstantinile.

Sevastopol, 9. märtsil 1855.

Armas sõber Konstantin Ivanovitš!

Meie ühine sõber Vladimir Ivanovitš³³ langes vaenlase suurtükikuuli läbi; Teile on teada minu sõbralikud suhted temaga, ja seepärast ei hakka ma kõnelema oma tunnetest ja mind valdavast sügavast kurbusest tema surmasõnumi puhul. Ruttan ainult Teile teatama sellest üldisest leinast, mida põhjustas kõigis üldiselt armastatud seltsimehe ja ülema kaotus. Sevastopoli kaitse kaotas temaga ühe oma tähtsama tegelase, keda alatiselt innustas mõistlik tarmukus ja sangarlik otsustavus; isegi meie vaenlased imetlevad Kornilovi bastiooni võimsaid ehitusi ja kogu neljandat distantsi, millele kui kõige tähtsamale ja algul kõige nõrgemale postile oli kadunu valitud.

Kõigi meie, tema endiste kaasteenijate üksmeelsel soovil matsime tema põrmu Musta mere meremeestele pühasse hauda, hauakambrisse, kus puhkab unustamatu admiral Mihhail Petrovitš³⁴

³³ Istomin.

³⁴ Lazarev.

ja Sevastopoli kaitsjate esimene kõrge ohver, kadunud Vladimir Aleksejevitsš.³⁵ Hoidsin seda kohta enda jaoks, kuid otsustasin loovutada selle temale.

Teatades Teile, armas sõber, sellest meid kõiki kurvastavast sündmusest, loodan, et Teid lohutab teadmine, et meie oleme armastanud Vladimir Ivanovitši. Tema suri kadestusväärset kangelasurma. Kolm põrmu Vladimiri katedraali hauakambris jäävad alatiselt pühaduseks kõigile praegustele ja tulevastele Musta mere laevastiku meremeestele.

Saadan Teile ribakese Georgi lindist, mis oli kadunud kaelas tema surma päeval; rist ise on purunenud väikesteks kildudeks. Üksikasjalise aruande tema raha ja asjade kohta saadan Teile õige pea. — Elage hästi ja ärge unustage oma ustavat ja Teid austavat sõpra.

P. Nahhimov.

Nahhimovi kui inimese, väepealiku ja patrioodi õilsad omadused ilmsid kõige täielikumalt ja silmapaistvamalt Sevastopoli kaitsmise päevil.

Ikka viibis Nahhimov seal, kus olid käimas kõige verisemad võitlused. Ta oli väga tusane, kui ta mõnesugusel põhjusel ei saanud isiklikult bastiooni külastada. Kui ta aga märkas, et teda eriti raskete võitluste ajal meelega kinni peetakse, siis sai ta vihaseks, jättis otsekohe kõik sinna paika ja siirdus kõige ohtliku-

³⁵ Kornilov.

masse kohta. Olles teistele kartmatuse eeskujuks, sam-
mus ta vaenlase tule all tihti ühest kohast teise, selle
asemel et varjendisse minna. Admirali vapper käitu-
mine tekitas madruste ja sõdurite seas legendi: «Meie
admirali kaitseb nõidus, ei teda taba püssi- ega suur-
tükikuul.»

Nahhimovi mitmekülgne tegevus Sevastopoli kaits-
mise päevil oli tõenduseks tema ammendamatu
energiast. Ta ei jätnud tähele panemata midagi, mis
puutus linna kaitsmisesse, arvestades meelsasti linna
kaitse parendamiseks tehtavaid ettepanekuid. Nahhi-
mov leidis aega ära kuulata iga ohvitseri, iga mad-
rust, sõdurit või linna-elanikku ja anda neile nõu ning
näpunäiteid.

«Ta ei pidanud väarikaks kiita kõike olemasolevat
ja varjata puudusi, vaid eelistas viimaste paljastamist
ja väsimatut püüdlust paremuse poole», kirjutas
Sevastopoli kaitsmise päevil Nahhimovi kohta üks
temale lähimaid inimesi, arstiteaduse professor Hüb-
benet.³⁶

Olles väga tagasihoidlik, ei lubanud Nahhimov
ennast portreterida, pidades seda tühiseks auahnu-
seks. Kui kord temalt tungivalt paluti ikkagi lubada
end portreterida, vastas Nahhimov: «Kui suudame
hoida Sevastopolit langemast, kui aga mitte, siis ei
tasu meid portreteridagi.»³⁷

Nahhimov ei kitsendanud kunagi ohvitseride alga-

³⁶ «Krimmi sõja ja Sevastopoli kaitsmise ajaloo materjalid»,
I, St.-Peterburg, 1871. Lisa, lk. 54.

³⁷ Sealsamas, lk. 76.

tusvõimet, ei lubanud nende tegevuse üle hooldamist, võttis kuulda nende nõuandeid ning ettepanekuid ja kutsus neid raportites ning vestlustes olema avameelne; nagu vilunud dirigent suunas Nahhimov nende tegusid ja mõtteid linna kaitsmise püha kohuse täitmisele.

Ja ohvitserid tasusid talle oma kiindumuse ning armastusega.

Nahhimovi suhted madrustega muutusid Sevastopoli kaitsmise päevil eriti lihtsaiks. Nagu tunnistavad kõik Sevastopoli kaitsmisest osavõtnud, armastasid madrused siiralt Nahhimovit kui oma inimest, nimetasid teda isaks ja kõnelesid temaga kõigest julgesti ning avameelselt, eriti linna kaitse või oma olukorra parendamise küsimustest. Nahhimov kuulas neid tähelepanelikult ja võttis sageli vastu nende asjalikud ettepanekud ning viis need ellu. Nahhimovi eeskujul hakkasid samuti suhtuma laevastiku ohvitserid madrustesse ja armee ohvitserid sõdureisse. Madrused olid valmis täitma Nahhimovi antud kõige raskemaidki ülesandeid.

«Nahhimov, olles ise kutsumuselt sõjamees, mõistis hästi vene sõduri kaunist ja jõulist loomust. . . Ta oskas leida selles tolle tundekeele, mida tuleb osata panna vaid kergesti vibreerima, ja siis tee, mis tahad. Ta oskas kõrget kunsti vaimustada lahingupolke ja sulada nendega ühte, ehk seda suvoorovlikku «võiduteadust», mis tõuseb vahel üle kõigi kõrgete taktikaliste kaalutluste ja tarkade strateegiliste plaanide, mis jätab enesest kaugemale maha kõik poliitika riukad ja diplomaatia septsused, mis ei küsi iialgi, kui palju on tema vastu relvastunud vaenlasi, vaid vaatab silmapilguta-

matult temale suunatud suurtükkide suudmesse ega pea midagi võimatuks.»³⁸

Sevastopoli kaitsmise päevil olid Nahhimovile kõige lähemateks inimesteks Kornilov, Istomin, Jurkovski, Panfilov, Novosilski, Totleben, arstiteaduse professor Hübbenet, tema adjutandid Kostõrev, Koltovski, Feldhausen ja Nahhimovi õepoeg N. V. Vojevodski. Nahhimov sõbrutses ka vaprate kindralite Hruljovi, Hruštšovi ja Vassiltšikoviga; eriti armastas ta Totlebenit ja Istomini.

Totlebeni haavataasaamine kurvastas Nahhimovit väga ja ta püüdis leida sobiva hetke, et külastada oma sõpra arsti keelust hoolimata. Ta saatis haavataule lilli või tegi muid tagasihoidlikke kingitusi.

Sevastopoli ja laevastiku kaitsmise raskeil päevil hoolitses Nahhimov haavatud ning haigete ohvitseride, madruste ja sõdurite eest. Ta külastas neid, püüdis lahke sõna või naljatleva märkusega kergendada nende kannatusi, ostis neile kingitusi jne. Nahhimovil endal perekonda polnud ja ta elas väga tagasihoidlikult, kulutades enamiku oma rahast madruste puudustkannatavaile perekondadele või haigla toitlustamise parendamiseks.

«Kõike seda», nagu kirjutas professor Hübbenet, «tegi Nahhimov ilma vähimagi auahnuseta; vastupidi, kõik tema teod kandsid ilmselt suurima tagasihoidlikkuse pitserit ja nende ainsaks sihiks oli tõsta vaid üldist mehisust...»³⁹ Ja õigus oli Sevastopoli kaitse

³⁸ «Krimmi sõja ja Sevastopoli kaitsmise ajaloo materjalid», I, St.-Peterburg, 1871. Lisa, lk. 79.

³⁹ Sealsamas, lk. 52.

kangelasel Totlebenil, kes pärast Nahhimovi surma ütles tema kohta, et Nahhimov oli suurim patrioot patriootidest, ausaim inimene ausatest, vapraim vapratest, tagasihoidlikem inimene tagasihoidlikest, hinnelt ja südamelt rüütel, kes andis iseenese tervikuna, kogu oma mõistuse, oma ande ja oma vere isamaa hüvanguks.

Paljud aastakümned on möödunud kuulsast Sinope võidust, Sevastopoli kangelaslikust kaitsmisest ja kuulsa vene laevastikujuhi P. S. Nahhimovi surmast. Möödub veel sajandeid, kuid surematuks jäävad Sevastopoli sangarite ja eriti esimese nende hulgas, Nahhimovi, kangelasteod.

Nõukogude meremehed, Sevastopoli kangelaslikud kaitsjad 1941.—1942. a. ja tublid nõukogude sõjamehed, kes vabastasid püha vene linna Sevastopoli saksa saastast 1944. a., on oma vanaisade, Sevastopoli tublide kaitsjate 1854.—1855. a., väarikad järglased. Nad suurendasid vene relvade kuulsust võitlustes saksa anastajatega ja nende vasallidega. Nad väärivad oma suuri eelkäijaid, nende hulgas ka suurt laevastikujuhti Nahhimovit, kelle-nimelise ordeni asutas valitsus Suure Isamaasõja päevil.

Olles pärinud tema sõjameheliku lihtsuse ja kindluse, energia töös ja vahvuse võitluses, oskuse sõidida ja võita ning piiritu ustavuse oma kodumaale, kannavad laevastiku komandörid auga Nahhimovi ordenit, kui kõrget autasu märki, kui vene sõjalaevastiku surematu vapruste ning kuulsuse sümbolit.

SISUKORD

I. Nahhimovi õpiaastad. Teenistus Lazarevi juhatuse all	5
II. Lahing Sinope juures	14
III. Sevastopoli kangelaslik kaitsmine	31
IV. Nahhimov Vene mereväelaste kasvatajana	68

Vastutav toimetaja V. Pomm

Генерал-майор С. НАЙДА. АДМИРАЛ НАХИМОВ.
На эстонском языке.

Ladumisele antud 13. III 1947. Trükkimisele antud 29. III 1947.
Paber 67:95 cm ¹/₃₂. Trükiarv 5200. Trükitähti trükipoognas
55 296. Trükipoognaid 2,625. Arvutuspoognaid 3,41. MB-02956.
Tellimise nr. 549.

Graafikatööstus «Oktoober», Tallinn, Tartu mnt. 49.

Rbl. 1.50

270